

FÜREDI HISTÓRIA

HELYTÖRTÉNETI FOLYÓIRAT

VI. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

14.

2006.

A Savanyúvíz pecsétje, amely egy 1823. évi iraton maradt fenn a tihanyi apátság levéltárában

Handwritten text in Hungarian, likely a legal document or contract, dated 1702. The text is written in a cursive script and appears to be a deed of purchase or lease agreement. The document is written on aged, yellowed paper. At the bottom center of the page, the number "274" is visible.

Flaskár András és Darabos Gergely 1702. évi adásvételi szerződése a Savanyúvíz melletti arácsi birtok megvásárlásáról

Felelős szerkesztő:
ELEK MIKLÓS

Szerkesztőbizottság:
BAÁN BEÁTA, NÉMETH ÁKOSNÉ,
DR. RÁCZ JÁNOS,
Z. KARKOVÁNY JUDIT

Kiadja
a Balatonfüredi Városi Könyvtár és
Helytörténeti Gyűjtemény,
a Balatonfüredi Helytörténeti Egyesület

Felelős kiadók:
SÁRKÖZINÉ SÁROVITS HAJNALKA
igazgató

SZENFNERNÉ VARGA ANIKÓ
elnök

A folyóirat Balatonfüred Város Önkormányzata,
a budapesti Csokonai Művelődési Központ,
a balatonfüredi Iglói és Gerbovits Nyomda Bt.,
a Veszprém Megye Kultúrájáért Közalapítvány
támogatásával jelent meg.

Szöveggondozás:
TÓTH-BENCZE TAMÁS

Számítógépes szerkesztés:
M. KUZMA ANGÉLA

Ára: 250,-Ft

A folyóiratot az egyesületi tagok
tagilletményként kapják.

A pecsétnyomat rekonstrukciója
PÁLFFY KÁROLY
grafikusművész munkája.

a címlapon Gáty István felvételei

FÜREDI HISTÓRIA
helytörténeti folyóirat
Megjelenik áprilisban, júliusban, decemberben.

Szerkesztőség:
8230 Balatonfüred, Arany János u. 12.

Tel.: 87/340-744

Nyomás:
Csokonai Művelődési Központ, Budapest
ISSN 1587-9399

TARTALOM:

Lichtneckert András:
A FÜREDI SAVANYÚVÍZI
GYÓGYFÜRDŐ KEZDETEI ..... 2. oldal

Kovács Emőke:
KÉT FELEDÉSBE MERÜLT
ÚTIRAJZ BALATONFÜREDRŐL ..... 5. oldal

ÚJ KÖNYVEK ..... 6. oldal

Németh Ákosné:
EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL...
MOLNÁR ALADÁR ..... 7. oldal

Csonka Endre:
JÓKAI BABLEVES
A KOLOSKA VÖLGYBEN ..... 9. oldal

Tóth-Bencze Tamás
ELTÚNT EMLÉKJELEK
NYOMÁBAN ..... 10. oldal

Z. Karkovány Judit:
KINEK AZ EMLÉKÉRE? ..... 11. oldal

Somogyi Zsigmond:
SZÜLEINK EMLÉKÉRE ..... 13. oldal

Köszönjük a szerzőknek, alkotóknak, hogy
lemondtak tiszteletdíjukról, szerzői jogdíjukról.

Szerzőink:

Csonka Endre
közgazdász
Balatonfüred

Németh Ákosné
ny. könyvtáros,
Balatonfüred

Kovács Emőke
történész,
Budapest

Tóth-Bencze Tamás
könyvtáros,
Balatonfüred

Lichtneckert András
levéltáros,
Veszprém

Z. Karkovány Judit
középiskolai tanár,
Budapest

LICHTNECKERT ANDRÁS

A FÜREDI SAVANYÚVÍZI GYÓGYFÜRDŐ KEZDETEI 1702–1755

1999 óta folytatott levéltári kutatásaim eredményeként szólni kell 1. A Savanyúvíz első magyar nyelvű említéséről. 2. A gyógyfürdő első említéséről. 3. Az első fürdőorvosokról. 4. A hidegfürdő első említéséről. 5. A Savanyúvíz pecsétjéről.

Zákonyi Ferenc úgy foglalt állást, hogy a rómaiak nem ismerték a füredi savanyúvizeket, K. Palágyi Sylvia szerint van valóságtartalma a Kovács József által feljegyzett hagyománynak, miszerint a telep szénsavas forrásait már a rómaiak ismerték. Galerius császár feleségét, Valeriát férjének utóda, Maximilianus császár száműzte. Tihany félszigetén lakott, itt látogatta meg édesanyja, Diocletianus császár felesége. A beteges császárné a füredi szénsavas gyógyforrás vizétől gyógyult meg, ennek emlékére Valeria a tihanyi félszigeten Diana tiszteletére oltárt emelt.¹

A savanyúvíz első említése Lower Máté 1694-ben kiadott útleírásában található.² Az Augsburgból Ausztrián és Magyarországon keresztül Konstantinápolyba utazó Lower két „tihanyi” savanyú vízforrást említett, de fürdőről nem szólt. Az ezután következő 1702. évi adat egy levéltári forrásból való.³ Ezt követően Riedhöfer János 1717-ben Tihanyban egy szeszes és egészséges kútforrásról⁴, Bombardi Mihály 1718-ban tihanyi savanyúvízről⁵, Turóczi László 1729-ben tihanyi savanyúvízforrásról⁶ írt.

1. A savanyúvíz első magyar nyelvű említése Zákonyi szerint gr. Esterházy Antal kuruc generális tábori könyvében található 1708. május 16-án.⁷ A veszprémi székeskáptalan hiteleshelyi jegyzőkönyvében latin nyelvű bevallásban már 1702-ben – kétszer is – előfordul magyarul, a Balaton-parti birtok eladásánál előbb a birtok helyét Arács helységben a Savanyúvíznél („in territorio ac intra veras metas dictae possessionis Arács locoque nativo sermone a’ Savanyu Víznel sic nuncupato”) jelölték meg, majd a birtokszomszédokat felsorolva akkori szokás szerint magyarul is meg említették, hogy a birtokot nyugatról a közönségesen Savanyúvíznek nevezett forrás („ab occidentali vero partibus accidulae seu scaturigo communiter Savanyu viz”) határolta.⁸

2. Zákonyinál a gyógyfürdő első említése Bél Mátyástól van, aki 1735 augusztusában elkészült munkájában kettős kútról írt. Az egyik az ivókút, a másik a fürdőkút, amely mellé kis épületet is emeltek a fürdővíz melegítése céljából.⁹

Zákonyi szerint Bél Mátyás idejében már három

forrás volt a telepen. A két nyugatabbra eső a tihanyi apátságé. A keletebbre eső fürdőforrás Tenkovics Miksáé.¹⁰ Leírásához lábjegyzet nem tartozik. Levéltári források csak két kútról tudnak ebben az időben.

3. Zákonyi szerint Demkovics (Zákonyinál Tenkovics, de helyesen Demkovics a családi név) Miksa előtti fürdőtulajdonost írásaink nem emlegetnek.¹¹ Demkovicsról csak akkor szerez tudomást, amikor meghal és a felesége 1741-ben eladja a telepet Schusztér József orvosnak.¹² A tihanyi apátság 1743-ban lépett be a savanyúvíz gyógyászati célú hasznosításába.¹³

A történetírásban 1988 óta többen is foglalkoztak a füredi savanyúvíz történetével. Hudi József (1988) a reformkor végén százéves múlttra visszatekintő füredi gyógyfürdőről írt, kezdetként 1743-at jelölve meg, amikor Lécse Ágoston tihanyi apát rendbe tetette a savanyúvíz-források környékét.¹⁴ Ugyan csak 1743-at tekintik kezdetnek még címében is a 2003-ban kiadott bencés fürdőtörténet Solymos Szilveszter tollából.¹⁵ A bencések valóban 1943-ban ünnepelték a gyógyfürdő 200 éves évfordulóját.¹⁶ Kósa László Fürdőélet a Monarchiában című, 1999-ben megjelent összefoglaló munkájában még később (1787) kezdi a füredi gyógyfürdő történetét, Zákonyi könyvét még csak nem is említi a jegyzeteiben.¹⁷

Magam csupán néhány napig foglalkoztam a füredi gyógyfürdő eredetének kérdésével, de három levéltárban is kutattam.

A Veszprém Megyei Levéltárban a veszprémi székeskáptalan bevallási jegyzőkönyveit néztem meg, mivel korábbi kutatásaimból emlékeztem arra, hogy előfordul a helymutatóban a savanyúvíz (accidulae) említése. A bejegyzés arról szól, hogy Flaskár András székesfehérvári polgár a hitvesével, Kómíves vagy Károlyi Évával 1702. május 21-én Arács határában lévő másfél hold irtásföldet 25 magyar forintért megvásárolt Darabos Gergely arácsi nemestől. Az irtásföldet keletről Kis Gergely, északról nemes Oroszy Pál szántóföldjei, délről a Balaton, nyugatról a savanyúvízi forrás („accidulae seu scaturigo communiter Savanyu víz”) határolta.¹⁸

Ez a Flaskár András Flasker András néven bejegyezve, fürdős és seborvosként 1718-ban Székesfehérváron a városi tanács előtt, panaszt tett a magyar borbély ellen, „aki kötést alkalmaz és gyógyít”.¹⁹

Flaskár 1718 áprilisában valóban Székesfehérváron tartózkodhatott, mert ebben az évben, azaz 1718. már-

cius 7-én az Arács határában lévő, 16 esztendővel korábban megvásárolt irtásföldjét 50 rajnai forintért eladta Demkovics János Miksa seborvosnak és fürdősnek, hitvesének, Grujber Margitnak és öt gyermekének. Az irtásföldet a rajta felépített épülettel – vagyis fürösztés céljára emelt házzal – együtt adta el Demkovicsnak, mivel a romos épületből semmi haszna sem származott. Ez a szerződés az egyik bizonyítéka annak, hogy Flaskár a megvásárolt irtásföldön gyógyfürdőt létesített. Mivel romos épületet adott el Demkovicsnak, emiatt joggal feltételezhető, hogy azt nagyon régen, sok évvel az eladás előtt emelte. Az 1718. évi adásvételi szerződésben is szerepel, hogy Flaskár András székesfehérvári polgár és lakos volt.²⁰

Demkovics Miksa, akit a forrásokban Tenkovics néven is említenek, az 1710-es években veszprémi lakos volt, ekkor hirdették ki a pozsonyi sebészek (chirurgusok) céhe által részére kiadott bizonyáglevelét.²¹

Az 1702. és 1718. évi forrásokkal két dolog is tisztázódott:

1. Flaskár András székesfehérvári polgár, seborvos és fürdős a füredi Savanyúvíznél gyógyászati tevékenységet végzett 1702 és 1718 között, erre a célra épületet is emelt.

2. A pozsonyi sebészcehbe tartozó Demkovics Miksa veszprémi seborvos és fürdős követte őt 1718 és 1741 között. Özvegye, Grujber Margit 1741. szeptember 11-én megvált az Arács határában lévő teleptől, 1208 rajnai forintért eladta Schuszter József seborvosnak (borbély mesternek). A másfél holdas nemesi fundus határait ugyanúgy írták le, mint 1702-ben, tehát attól nyugatra volt egy, az ivókúttal azonos savanyúvízforrás, amelyet az iratban „másik savanyúvíznek vagy bugyogó forrásnak” neveztek, mert a telepen is volt egy „Savanyó Víz” nevű forrás, ami azonos volt a Flaskár által ásatott fürösztő kúttal.

Demkovics működésének 23 éve alatt a telep épületekkel gazdagodott, így az özvegye egy kis fürdöházat (domunculam balneatoream), két kazánt, 10 kádat, egy kis faházat (domunculam ligneam) és egy húsz lépés hosszú, de már düledező kőházat (aliam vero lapideam jam ruinis proximam ad viginti circiter passus in longitudine extensam) adott át Schuszternek.²²

A tihanyi apát 1749-től Schuszter József özvegyétől kibérelte a korábbi telepet: „azon savanyúvíznél levő mindennemű épületeket, úgymint szobákat, konyhát, kamarát, fürdöházakat, azokban lévő két üstöt vagyis vízmelegítő rézfazekakat, fürdőkádakat.”²³ A szerződés napján készült összeírásban 5 asztal, 5 ágy, edények, 23 fürdőkád és az épületek vannak felsorolva.

A fürdő többé nem került vissza az eladósodott özvegyhez. A tihanyi apátság történetírója ugyan azt

írta, hogy az új házasságra lépett asszony adta el az épületeit, fürdőit, de ez tévedés lehet, mert Herös Éva Teréziának az 1755. évi eladáskor nem volt férje, a birtokot mostohaapjával, Bobics Miklós pesti tímármesterrel és édesanyjával, Stipenics Anna Máriával együtt értékesítette. Miután Lécs Ágoston kifizette a hitelezőket, 1755. július 29-én 2300 rajnai forintért és az özvegy öltözetére adott hat aranyért megvásárolta tőle a fürdőt, azaz az arácsi határban lévő „savanyóvizet hozzá tartozandó fundussával, azon levő épületekkel, fürdő házokkal, réz vízfűző fazokakkal, asztalokkal, székekkel, ágyokkal, kerttel, ahhoz tartozandó halastoval, Balatonnyal”. Ezáltal a tihanyi apátság a Savanyúvíz és a körülötte lévő több építmény tulajdonosává lett.²⁴

A Füreden 1743. február 19-én elvégzett tanúkihallgatás a fürdő eredetét illetően perdöntő. Ekkor 1 veszprémi, 5 arácsi és 11 füredi lakosnak eskü alatt kellett tanúvallomást tennie arról, hogy hol húzódtak annak az irtás földnek a határai, amelyet Darabos Gergely 1702-ben eladott Flaskárnak, akitől aztán 1718-ban Demkovicshoz került. Az irtásföldek határai után azért nyomoztak, mert tisztázni akarták a savanyúvízi létesítmények, az egyik fürdöház és a „fürösztő savanyú kút” tulajdonjogát.²⁵

A tanúk helybeli lakosok voltak, akik jól ismerték a savanyúvíz történetét, hiszen rendszeresen megfordultak annak környékén, nyilván fogyasztották is annak vizét. Egybehangzóan állították, hogy kezdetben csak egy kút létezett, az ivó savanyú kút. Flaskár az irtásföld megvásárlása után ebben kezdte el fürösztetni a beteget, amitől a közbirtokosok eltiltották, emiatt új kutat kellett ásatnia, a fürösztő kutat, amely mellett fürdöházat is épített. Ez a fürdöház lehetett a tanúvallomásokban folyton emlegetett felső fürdöház. Ebből következik, hogy 1743 februárjában a telepen alsó fürdöháznak is kellett lennie, ami nem lehetett más, mint a tihanyi apát által – Horváth Bálint szerint – 1743-ban emeltetett faház.²⁶ Mivel a tanúkihallgatás 1743 február 19-én volt, s nem valószínű, hogy a faházat télen állították volna fel, ezért már 1742-ben is állhatott.

Az 1743. évi tanúk tehát két kútról tudtak, létrejöttük sorrendjében: 1. az ivókútról 2. a fürdőkútról. Ez egybevág a Bél Mátyás által leírtakkal. De nemcsak azzal, hanem a józan paraszti ésszel is, mert régen egy gyógyfürdő mindig úgy létesült, hogy először volt egy természetes forrás, amelyből ittak az emberek és az állataikkal is itatták annak vizét, azután fokozatosan felfedezték a víz jótékony hatását, gyógyító erejét, s ekkor már csak egy fürdő orvos kellett ahhoz, hogy meginduljon a víz gyógyítás céljára való használata. (Zákonyi a kutak sorrendjét másképpen határozta meg:

1. Öskút az Állami Szívkórház épülete alatt, melyet fürdés céljára használtak. 2. Kossuth Lajos forrás (ivókút). 3. Savós forrás a kórház épülete előtt.)²⁷

Az 1743. évi tanúk vallomásai alapján azt is meg kell állapítani, hogy Flaskár megjelenése, azaz 1702 előtt szakszerű gyógyító tevékenységgel nem lehet számolni a füredi Savanyúvízen, mivel csak egy kút létezett, az ivókút.

A füredi gyógyfürdő az újabb levéltári források alapján 304 éve kezdte meg folyamatos működését, alapításának időpontja 1702. május 21-hez, a Flaskár-féle adásvételi szerződés dátumához köthető. Mivel az írott forrásokban 1702-ben és 1718-ban a Flaskár-féle birtok helyét Arácson jelölik meg, s annak nyugati szomszédságában volt az ivókút, úgy látszik, hogy az akkor Arács határában helyezkedett el. A terület később Füredhez tartozott, valószínűleg a tihanyi apát, miután birtokosa lett a Flaskár-Demkovics-Schuszter-féle birtoknak, azt Füred határához csatolta. Ezt egyrészt azért tehette meg, mert Füreden is és Arácson is birtokos volt, másrészt azért, mert a 18. század első felében még nem voltak teljesen rögzített határok, s az Esterházyak sikertelenül vitatták a terület tulajdonjogát. A lényeg az, hogy a Balatonfüredet alkotó mindkét település, Füred is, Arács is, magáénak vallhatja a Savanyúvizet, s ez erősíti kettőjük kapcsolatát.

A tihanyi apátság levéltárában olyan iratok találhatóak, amelyek a hidegfürdő kezdeteire is új adatokkal szolgálnak. Feldolgozásuk csak a savanyúvízi gyógyfürdő történetéről szóló monográfiában fog megjelenni, de annyit érdemes közölni, hogy az első hidegfürdőt kétségtelen Oesterreicher Manes József építtette 1821-ben, de azt a Balaton összedöntötte.²⁸ Zákó-

nyi egy helyen azt közli, hogy a hideg fürdőket 1822-ben nyitották meg, de ezek csak a bencések által felállított fürdők voltak.²⁹ Az apátság ugyanis 1822-ig évi bér fizetése ellenében bárkinek biztosította azt a lehetőséget, hogy a Balatonon hidegfürdőt létesítsen, 1822-ben azonban megszüntette ezt.

A Savanyúvíznek volt saját pecsétje is „Accidulae Füred” körirattal, amely egy 1823. évi iraton maradt meg az apátság levéltárában. Ennek a ritkaságnak számító pecsétnek jelenleg csak ez az egy előfordulása ismert.³⁰ (A pecsét olyan szép és ritka, hogy gondolkodni kellene hasznosításán: a város vagy városrész jelképeként, vízjeles papírként, rajza a Szívkórház levélpapírján is használható lenne.)

E sok új kutatási eredményt közlő rövid cikk végén le kell írnom, hogy Zákonyi Ferenc Balatonfüred című monográfiáját – minden kisebb-nagyobb hibája ellenére is – nagyra tartom, mert évtizedek fáradságos munkájával ugyanúgy hordta össze az anyagot hozzá, ahogyan én a borvidéktörténetet és más munkáimat elkészítettem. Azokat a kutatókat becsülöm, akik keresik a kihívásokat és nagy fába vágják a fejszéjüket, mert csak így lehet előrelépni a történetírásban. Fiatal levéltáros koromban ő volt az első kutatóm, akit kiszolgálhattam. Sok mindent kért, volt, amit megtaláltam, volt, amit nem, akkor is vittem neki valamit az apátság anyagából. Ő mindent átnézett, időnként hangosan örvendezett, ha talált valami fontosat. Úgy gondolom, hogy ő örülne a legjobban az új kutatási eredményeknek. Abban is biztos vagyok, hogy a kútház egyik oszlopán egy új táblán tájékoztatta volna az idelátogató közönséget, hogy Fürednek és az országnak van egy 300 éves gyógyfürdője.

1 Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Adalékok Balatonfüred történetéhez a kezdetektől 1945-ig. Veszprém, 1988. 114. – K. Palágyi Sylvia: Római kor. In: Balatonfüred és Balatonarács története. Szerk. Lichtneckert András. Veszprém, 1999. 113. – Kovács József: A Balatonvidék múltja és regevilága. Bp. 1944. 66.

2 Zákonyi id. mű 116. – Matthäi Lower: Neue Beschreibung einer raysz von Augsburg nach Constantinopel durch Oesterreich, Hungam u. s. f. Utrecht, 1694.

3 Veszprém Megyei Levéltár (VeML). Veszprémi káptalan hiteleshelyi jegyzőkönyvei (Vh. hh. jkv.). 1702. Nr. 88.

4 Zákonyi id. mű 118. – Joannis Barth Riedhöfer: Germania und Pannonia novo antiqua, oder Beschreibung und Erklärung der merkwürdigen Ländereien Städte, Ortschaften und Einwohner, so darin gelegen sind etc. Frankfurt, 1717.

5 Zákonyi id. mű 118–119. – Michaelis P. Bombardi: Topographia magni regni Hungariae cum annexis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Serviae, Bulgariae etc. Regnis; tum etiam Transylvaniae, Valachiae, Moldaviae provinciis. Viennae, 1718. 99.

6 Zákonyi id. mű 119–120. – Ladislai Turóczi: Ungaris suis cum regionibus. Tyrnaviae, 1729. 205.

7 Zákonyi id. mű 117.

8 VeML Vh. hh. jkv. 1702. Nr. 88.

9 Zákonyi id. mű 122. – Bél Mátyás: Veszprém vármegye leírása. Veszprém, 1989. 206–207.

10 Zákonyi id. mű 122.

11 Zákonyi id. mű 124.

12 Zákonyi id. mű 123.

13 Zákonyi id. mű 124.

14 Hudi József: A balatoni fürdőkultúra a reformkorban. Zalai Gyűjtemény 28. Zalaegerszeg, 1989. 110.

15 Solymos Szilveszter: Balatonfüred-fürdő bencés közben 1743–1949 között. Tihany, 2003.

16 Balatonfüred. V. évf. 10. sz. 1943. március 6.

A bencések ekkor ünnepelték a fürdő 200 éves évfordulóját. – Uo. V. évf. 18. sz. 1943. május 1.

A Gyógyhelyi Bizottság által kiküldöttek szervezik a fürdő 200 éves jubileumának megünneplését. – Uo. V. évf. 19. sz. 1943. május 8. A Gyógyhelyi Bizottság előkészületei a 200 éves évfordulóra.

17 Kósa László: Fürdőélet a Monarchiában. Bp. 1999.

18 Lichtneckert András: A Savanyúvíztől a világfürdőig. In: Balatonfüred és Balatonarács története id. mű 727. – Vh. hh. jkv. 1702. Nr. 88.

19 Kállay István: Fehérvár regimentuma 1688–1849. A város mindennapjai. Fejérv Megyei Történeti Évkönyv 18. Szekesfehérvár 1988. 381.

Protocollum sessionale 1718. ápr. 29. A szerző

Flahkernek olvasta a nevet, azonban az Flaskemek olvasandó, mivel a német nyelvű szövegben a h betűt és az s betűt egyik változatát teljesen egyformán írták. 20 Vh. hh. jkv. 1718. Nr. 92.

21 VeML Veszprém város köz- és tanácsülési jegyzőkönyvei 1712–1718. 41. Joannis Maximii li an Tenkovicis chirurgi Posonio ex Generali cheha chirurgorum emanatae testimoniales sunt publicatae et approbatae.

22 Vh. hh. jkv. 1741. Nr. 141. – Uo. 1748. Nr. 86.

23 A bérleti szerződés szövege: Sörös Pongrác: A tihanyi apátság története. II. 391–392.

24 VeML Vh. hh. jkv. 1755. Nr. 516. 25 Zala Megyei Levéltár. Zala Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Tanúkihallgatások 1743. Fasc. 27. nr. 65.

26 Zákonyi id. mű 124. – Horváth Bálint: A Füredi-Savanyúvíz s Balaton környéke. Magyaróvár, 1848. 9.

27 Zákonyi id. mű 32.

28 VeML Tihanyi apátság levéltára. Actorum et correspondentiarum... Fasc. VII. Nr. 806.

29 Zákonyi id. mű 161. – Uo. a 165. oldalon az 1822. évi fürdőt másodikként mondja, s megjegyzi, hogy az elsőt József nádor építtette.

30 VeML Tihanyi apátság levéltára. Actorum et correspondentiarum... Fasc. VI. Nr. 740.

KOVÁCS EMŐKE

KÉT FELEDÉSBE MERÜLT ÚTIRAJZ BALATONFÜREDRŐL

I. Pongrácz Lajos: Magyar Útiképek (1845)

Pongrácz Lajos¹ 1845-ben, a Landerer és Heckenast kiadóvállalatnál közreadott *Magyar Útiképek* című munkájáról nemigen beszélünk ma már. Főként annak balatoni vonatkozásairól. Holott a kisebb fejezetekből álló mű legelső, beköszöntő része *A Balaton* címet viseli. Hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy ismét „csak” egy unalomig ismételt tájleírásról van szó. Természetesen ez nem így van, hiszen a rövidke írás nemcsak a táj természeti szépségeit sűríti magába, hanem egy igen neves eseményt is megörökít: mégpedig azt, mikor Wesselényi Miklós báró „*általúsza*” a nagy tavat.

Mielőtt azonban így előreszaladnánk, ismerkedjünk meg az írás többi részletével is! A Balaton című fejezet az író 1835-ös balatoni utazásáról tudósít. A bevezetőben elmeséli a Füredre tartó utazás állomásait (Esztergom, Pest, Fehérvár, Veszprém). A célba, Füredre este érkezett meg: „*És átvergődvén az őrsi dombokon, fenséges látvány terült el előttem; midőn én a hegység szülötte éltemben először a holdvilág reszkező ezüstjében meglátám hazánk legnagyobb táját, a rómaiak Valériáját, a magyar tengert², a Balatont! A csendes éj, a fogyó hold, a csillagok ezrei, s a határtalanba elsimulni látszó rezgő hullámok emelék szívbeli érzeményeimet.*”³

A kissé szentimentális stílusú és lelkületű író – ha hihetünk leírásának – a tó partján várta meg a hajnalt, azt, ahogy feltűnik a sejtelmes sötétből az „agg” Tihany és a környező hegyek. A szép balatoni regelen kívül Pongrácz Lajos Füred nevezetességeit is számba veszi: a füredi fürdőt, a Horváth-házat⁴, a nagy fogadót, a fürdőépületet, a templomot, a színházat, ahol a nagy színész Megyeri⁵ is játszik. Ezenkívül a társas eseményekről is tudósít, ezzel alátámasztva azt, hogy Füreden nem lehet unatkozni, hiszen vannak „*társas körök*”, színház, rendeznek „*terembeni vacsorálást*” és táncmulatságokat is.

A kellemes impulzusokon kívül azonban több, nem éppen megnyerő körülményről is beszámol az utazó-író: a füredi drágaságról s a mindent ellepő szúnyogokról és legyekről.

A nem igazán turistacsalogató, „*negatív kampány*” után a szerző a nagy tavon tett utazását örökíti meg. Itt is megjegyzi azonban, hogy egy „*ronda ladikon*”⁶ tekinthette csak meg „*Sió-Fokot*” és Tihanyt. A hajón utazván, Tihany felé: „*mind a félszi-*

*get hegyét, mind a füredi partot, embersokaságtól ellepni látók. Ki lehet – kérdők – ezen ember, kinek hogy partot érhesen, még fél mérföldet kell úsznia, mennyit már eddig hátrahagyott? Vajon ki e férfi, ki előtt a hatalmas elem meghajolni látszatik? És kié lehet e komor arc, melyen egy hon fájdalma redőzik? S valjon nemes-e a lélek, mely e hatalmas karokat kormányozza? Szóval ki ő? Siessünk!... Mi sietünk s látók, hogy a hatalmas úszó Wesselényi – a későbbi árvízi hajós volt!*⁷

A nevezetes, akkoriban egyedülálló esemény mellett a szerző az örökbecsű Tihanynak is hódol néhány szó erejéig. Tihany kapcsán természetesen a visszhangot említi – amelynek Vörösmarty verseket szavalt –, valamint a remetelakokat és a balatoni kecskeköröm-árusító gyerekeket. Végül pedig nem marad más hátra, mint a búcsú: „*most még Tihany fokárul letekinték, s búcsút mondek a szép, de inkább méltóságos, mint regényes Balatonnak.*”⁸

II. Frankenburg Adolf: Kirándulás Balaton-Füredre 1856-ban

Frankenburg Adolf⁹ *Zsibvásár* című novelláskötetének második részében tette közzé, 1858-ban, balatonfüredi kirándulásának részleteit.¹⁰ A Győrből Füredre érkező Frankenburgot – pedig már nem 1835-öt írunk, mint az előzőekben – 1856-ban sem pusztán pozitív benyomások érték.

Kezdve azzal, hogy a vendégfogadóban nem fogadták kellő szívéllyel és készséggel, valamint az sem lehetett megkapó látvány, hogy a fogadó udvarán egy „*ganajdomb*” állt. Holott – írja Frankenburg: „*Szép ez a Balaton, szebb mint valamennyi tava Európának. Ha valami ábrándozó, ki új vallást keres, ide téved, megeshetik, hogy vízimádóvá lesz. [...] Szép ez a magyar tenger, bár égignyuló kopár sziklafalak nem tükrözik magukat vízében, s rengeteg erdőségek nem szegélyezik partjait, s játszi hajjai nem vesznek el sötét völgytorkolatok mélyében. Virágos rétek s mosolygó szőlőhegyek ölelik azt körül, mint vidámkedvű völgény szeretett aráját; nem hideg kősziklák, melyek büszkén eltaszítják maguktól a keblükre simuló ezüstkoszorús habléányt.*”¹¹

A csodás tájleírás után azonban következik a számvetés: Frankenburg azon elmélkedik, vajon miért nem fejlesztették Füredet, miért olyan, mint húsz évvel azelőtt? Hasonlóan „*dörgedelmes*” gondolatokat fo-

galmaz meg – az angolparkról –, mint egykor Kossuth a nevezetes fürdőlevelében¹²: „*Avagy a gazos utak, töredezett lócák, kiégett gyephelyek, elszáradt galyak, s egyéb nomadicus jelenségek azt mutatják-e, hogy itt emberi ész uralkodik, emberi kezek munkálkodnak? Nincs-e itt minden úgy, mint volt a tatárfutás idejében, s nem emlékeztet-e e primitív állapot azon kedves ősi szokásunkra: mindent Istenre bízni, s jószágos napját dicsérni, mert szépen hasunkra süt?*”¹³

Frankenburg leírása Füredet szürkébb színben festi le, mint Pongrácz Lajos, hisz Frankenburg arról is ír, hogy a színházjegyet még csak-csak megveszik a látogatók, de színházba már nem járnak, s azon is elgondolkodik, hogy vajon a „gyógytaksát” (kurtaxa) mire is fordítják. Frankenburg végezetül

tehát inkább egy filozofikus jellegű összegzést nyújt, s nem is annyira Füredről, hanem a látogatók és az üzemeltetők moráljáról elmélkedik.

III. Zárszó

Rövid terjedelműek voltak az ismertetett művek, amelyek azonban hű leírást adtak az 1830-as s az 1850-es évek Balatonjáról, és alátámasztották azokat a megállapításokat, amelyek a Balaton-kutatás premisszáivá váltak az utóbbi években: Füred központi, de mégis kissé urbanizálatlan jellegét, s – szomorú – a Balaton kihasználatlanságát konstatálhatjuk ismételten, amelyen csak a 19. század végén kezdtek el gyakorlatban is, lényegesen változtatni. S, amelyen a 21. században is elgondolkozhatunk...

1 Pongrácz Lajos (1815-1899): író, költő, publicista. Pesten bölcséletet és jogot tanult. Pesten tisztviselőként dolgozott. Kossuth *Pesti Hírlapjának* Hont megyei levelezője volt. A szabadságharc után gazdálkodott, majd vármegyei tisztviselőként dolgozott. Költeményei, elbeszélései, útleírásai közéleti jellegűek.

Egyéb munkái: *Érzemények*. Pest, 1838.; *Múlt időkből*. Bp., 1897.

2 A „magyar tenger” kifejezést először Kazinczy Ferenc használta, bár ezt a

kijelentést Pálóczi Horváth Ádám nevéhez kötik.

3 Pongrácz Lajos: *Magyar Útiképek*. Pest, 1845. 13-14. pp.

4 Horváth-ház: A Horváth-ház a Dunántúl legjelentősebb copfstílusú alkotása,

építése 1798-ban fejeződött be. Arról nevezetes, hogy 1825. július 26-án itt rendezték az első Anna-bált a ház urának lánya tiszteletére.

5 Megyeri Károly: (1799-1842): színész, fordító. 1817-től vándorszínész.

1828-tól Kassán, 1833-tól a budai *Várszínházban* játszott. 1837-től a *Pesti*

Magyar, majd a *Nemzeti Színház* tagja volt.

6 A tavon ekkor még nem közlekedett állandó hajójárat. Erre vonatkozóan

ld. bővebben: Kovács Emőke: *A balatoni gőzhajózás története a Pesti Hírlap*

cikkei alapján. In: Új Balaton, 2002. szeptember, 47-51. pp.

7 Pongrácz i. m. 17. p.

8 Ibid 19. p.

9 Frankenburg Adolf (1811-1884): író, szerkesztő. Pályáját német íróként

kezdte. 1841-43-ban *Budapesti levelek* címmel jelentek meg a *Pesti Hírlapban*

tárcái. 1843-an megindította a *Magyar Életképeket*. Fő művei: *Őszinte vallomások*. Pest, 1861; *Emlékiratok*, Pest, 1868.

10 Frankenburg Adolf: *Kirándulás Balaton-Füredre* 1856-ban. In: Zsibvásár.

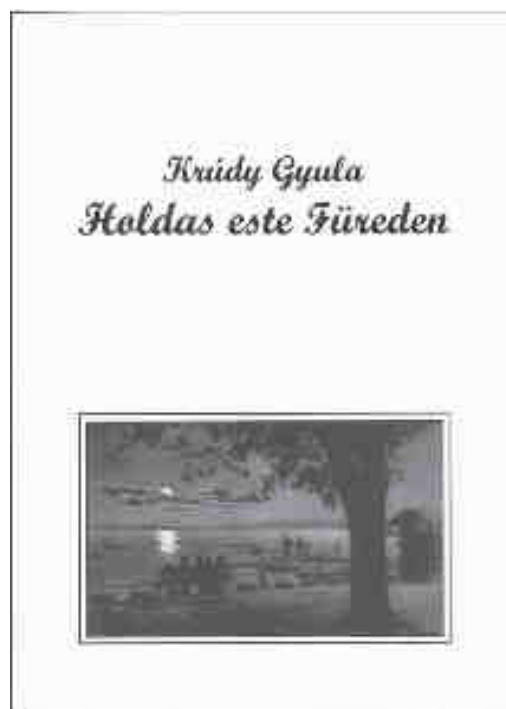
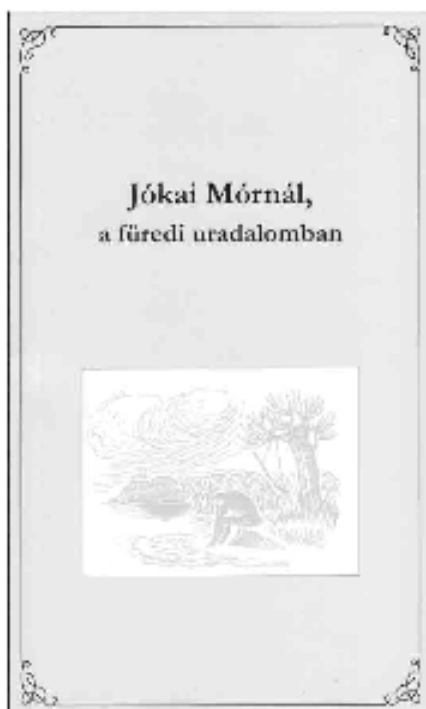
2. köt. Pest, 1858.

11 Frankenburg i. m. 168. p.

12 Vö.: Kossuth L.: *Caleidoscop*. Pesti Hírlap, 1842. júl. 24. 557. p.

13 Frankenburg i. m. 177. p.

ÚJ KÖNYVEK 2006

NÉMETH ÁKOSNÉ

EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL... MOLNÁR ALADÁR

pedagógus, a Balaton-füredi Szeretetház megalapítója

(Veszprém, 1839. február 7. – Gleichenberg, [Ausztria] 1881. augusztus 18.)

Molnár Aladár 125 évvel ezelőtt, 42 évesen, hosszú szenvedés után, szeretett szülőföldjétől távol, a tüdőbetegek Mekkájának nevezett stájerországi gyógyfürdőhelyen, Bad Gleichenbergben hunyt el.

Az országos lapok is tisztelettel emlékeztek a művelődéspolitikusra, az országgyűlési képviselőre, Eötvös József tanügyi reformjának munkálójára, tanítóképzésünk és nőnevelésünk megalapozójára, a Balaton-füredi Szeretetház létrehozójára. Méltatták rövid, de rendkívül tevékeny életét, nagy reményekre jogosító személyiségét.

Mikszáth Kálmán így írt róla a *Pesti Hírlapban*: „*Oly férfiú halálhírét vesszük Gleichenbergből, kit nem hordozott tenyerén az országos népszerűség nagy mértékben, mert élete, munkás tevékenysége nem volt számítva színpadi külső hatásokra, de akiben tízszer többet veszítettünk, mint a napok hőseinek némelyikével vesztenénk. [...] Az áldásos munka embere volt az elhunyt, azon kevesek egyike, kik ledér közéletünkben a súlyt, a komolyságot képviselik. [...] Férfikorának delén sem volt még, s mégis egy gazdag múlt van mögötte. [...] mindig a józan haladási eszmék vezették, higgadság, mérséklet voltak jellemző tulajdonai. S erős hazafiság idomítá át tanulmányait.*”

Az 1882-es Dunántúli képes naptár szerint: „*Ész, jellem és szív volt – Molnár Aladár! Alig van ember, kiben e három oly nemesen összpontosulva volt, mint éppen ő benne. Eszét mély tudományossággal írt művei; jellemét társadalmi és főleg parlamenti fényes szereplése; - és szívét - megannyi nemes tette mellett a „szeretetház” hirdeti.*”

Augusztus 23-án, nagy részvét mellett temették szülei mellé a balatonfüredi református temetőben. Füreden pihent meg, ahol „...életében üdülést keresett s új erőt gyűjtött a művelődés érdekében folytatott buzgó és sikeres munkálkodásához, és a hol nemes ember-

szerepete, hazafias buzgalma egyik legszebb műve: a „szeretetház” hirdeti büszkén nevét.” Emlékének megörökítésére a Balatonfelvidéki néptanító-egylet azonnal országos gyűjtést indított. Sírjára emlékkövet szándékoztak állítani, s azt is tervezték, hogy emléktáblát helyeznek el veszprémi szülőházán. (A tábláról nincs tudomásunk!)

A hat év múlva, 1887 májusára összegyűlt 1500 forintból 900 forintot a síremlékre fordítottak, a fennmaradó összeget a Molnár Aladár nevét viselő alapítványra helyezték el, azért, hogy egy néptanító árvájának szeretetházi költségeit fedezzék.

November 8-án nagyszabású megemlékezés keretében felavatták a weidenai sötét gránit síremléket, amelyet Havranek neves székesfehérvári kőfaragó készített. Felirata: *Molnár Aladár született 1839. meghalt 1881. A népnevelés bajnokának s az első magyar szeretetház megteremtőjének emlékére emelte: Magyarország néptanítói s tanügybarátai adakozásából a „Balatonfelvidéki néptanító-egylet.” Ugyanitt nyugszik atyja Molnár Dénes született 1800. meghalt 1871. (Az első szeretetház valójában a Debrecen melletti Zeleméren nyílt 1845-ben, de a szabadságharc alatt megszűnt.)*

Jelenleg nem ismeretes, hogy mikor helyezték el azt az emléktáblát, amely az egykori szeretetház, ma a Széchényi Ferenc Kertészeti Szakképző Iskola főépületének folyosóján látható. (Hősök tere 1.) Szövege: *Emlékiül Molnár Aladárnak ki az első magyar szeretetházat a nagy közönség adakozásából és a magyar kir. kormány segélyével családi házában 1870 november 21-én megalkotta s 1871 január 3-án ezen épületbe áthelyezte.*”

Füreden 1945 előtt a mai Arany János utca az ő nevét viselte, napjainkban pedig egy kis utca emlékeztet rá Arácson.

Molnár Aladár arcképe

Molnár Aladár füredi tevékenysége elsősorban tehát a 60 évig itt működő Balaton-füredi Szeretetház létrehozásával és működésével kapcsolatos. Az emléktábla felirata is kiemeli, hogy az intézmény a család házában nyílt meg. A Balaton-Füredi Szeretetház értesítvényéből tudjuk, hogy „...*Molnár Aladár B.-Füreden lakó édes atyját, Molnár Dienest kérte fel, hogy nem volna-e szíves az intézetnek helyiséget adni, a míg az valahol az országban állandóul elhelyezhető lesz. Molnár Dienes azonnal felajánlá lakásánál lévő egy külön épületét s megígéré, (amint ezután teljesíté is) hogy az intézet személyzetét élelmezni is fogja, míg az saját jövedelméből gondoskodhatik magáról.*”

A Lóczy Lajos Gimnázium diákotthonának ma helyet adó (Bartók u. 4.), azóta többször átépített Zollnerház, akkor Molnár Dénes birtokában volt. Valószínű tehát, hogy az intézmény a kollégiumtól nyugatra álló kis melléképületben nyílt meg. Rövid ideig ugyan, de itt lehetett az elsőként felvett nyolc – köztük két füredi – gyermek otthona addig, amíg az állami támogatásból és közadakozásból megvásárolt nagy épületbe, Széchenyi Ferenc egykori, Arácson álló kastélyába nem költözhetek át. Molnár Dénes 1871-ben meghalt, így a füredi kis ház Jalsovics Aladár könyvében, 1878-ban már mint Molnár Aladár bérelhető nyaralója szerepel, „...*három szoba és egy konyhával. Egészen szőlők között fekszik, 8 percnyi távolságra a fürdőhelytől, a falufüredi országút mellett.*” A közölt rajzon felismerhető ez a ma már némileg átalakított, két lakást magába foglaló épület.

Az apa, Molnár Dénes (1800–1871) a pápai református főiskola növendéke volt, 1837-től Veszprém megye főszolgabírója, de erről néhány év múlva lemondott, s tótvázsonyi birtokára vonult vissza. 1848 áprilisától a szentgáli nemzetőrség parancsnoka, majd a nagyvázsonyi választókerület országgyűlési képviselője lett. Debrecenbe is követte a törvényhozást, ezért a bukás után halálra ítélték, vagyonát elkobozták. 1850-ben amnesztiával szabadult. 1861-ben füredi lakosként Zala megyei esküdtté választották. „*Vagyonos ember volt ugyan, nagy megyei hivatalokat viselt, de a nagy nemzeti szerencsétlenség, a forradalom, az üldöztetés, a bujdosás elvitte a vagyont, csak a füredi szülő maradt meg.*” – írja Eötvös Károly. Az író sokszor látogatta meg itt távoli rokonát, pápai diáktársát, barátját, képviselőtársát, Molnár Aladárt. 1855-ben, mint Vörösmarty egykori követtársa, ő vitte el a két fiataalt a Balaton partra a nagy költővel való találkozásra. Fiát inkább magánúton taníttatta, hogy ne német szellemben nevelődjön, s azért küldte papi pályára, hogy a politikától független maradhasson.

Molnár Aladár 1860-ban a pápai főiskolán végzett bölcséleti és teológiai szakon. Tehetségét bizonyítja,

Molnár Aladár síremléke a füredi ref. temetőben (a szerző felvétele)

hogy az akkor alig 21 éves ifjút hamarosan visszahívják tanítani. 1862-ben már a pesti református teológiai akadémián Peti József bölcsészettanár (Váli Marinak, Jókai unokahúgának férje) helyettese. Váli Mari visszaemlékezéséből tudjuk, hogy férje halála után milyen nagy segítséget nyújtott „... *a jó Molnár Aladár, ki szegény Peti Jóska-t már akkor helyettesítette tanszékén, mikor Füredre utaztunk, s ott később utódává is lett. Ez a derék ifjú úgy a lakást, valamint pápai otthonunkban el nem férő bútorokat átvette, s betegeskedő édesanyjával azonnal be is költözött a július 7-ike óta üresen álló helyiségekbe.*”

Rendkívül sokat dolgozott, a tanítás mellett írt, több műve, számos cikke jelent meg, társadalmi tisztségeket viselt, külföldi tanulmányutakat tett; egészsége romlása miatt azonban kénytelen volt tanári működését megszakítani. Neve ekkor már az irodalomban ismert volt. Megjelent bölcsészeti művei alapján 1867-ben a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta. Eötvös József közoktatásügyi minisztériumába hívta, ahol 1869-től osztálytanácsosként dolgozott. Tevékenyen részt vett a tanítóképzők létesítésében, s általában mindazokban a reformokban, melyek Eötvöstől származtak. 1870-ben kezdeményezte a füredi szeretetház létrehozását, majd svájci mintára megszervezte annak munkáját. Az intézményben árva és szegény sorsú fiúkat neveltek és képezték mezőgazdasági ismeretekre. Ekkoriban írt tanulmányaiban foglalkozott a néptanítók nyugdíjazásával, a tanfelügyelet és a nőképzés kérdéseivel is. Kiterjedt írói munkásságot folytatott a teológia, a bölcsészet és a pedagógia területén.

1872-ben a minisztériumtól megválva a nagyvázsonyi kerület képviselője lett, s három országgyűlésen át az egyik legtiszteltebb tagja, főleg a tanügy, a közoktatás területén. Kiváló szónok volt, kellemes érces hanggal, felszólalásait folyékony előadás, logikus gondolatmenet jellemezte. Jegyzője is volt a parlamentnek.

Legfontosabb műve, az Akadémia megbízásából írt *A közoktatás története Magyarországon a XVIII. szá-*

zadban. Betegsége és halála miatt azonban ennek csak az első kötete készülhetett el.

Mikszáth szerint: „*Molnár Aladár a Széchenyiek, a Wesselényiek anyagából volt gyúrva; azon minta után kicsiben. Nem hiúság vezette, hogy emelkedjék nagy szerepléssel, hanem az ösztön, hogy emeljen, hogy tegyen, hogy mindazt, amit az ő esze kigondol és a lelke megszeret, megszeresse más is s érvényesítse másoknál is.*”

Amikor Écsy László fürdőigazgató, a szeretetház igazgatótanácsának elnöke síremlékét a tanítóegylettől átvette, beszédében azt kérte: „...*ápolják a nemzet-i kegyelet szent érzelmeit ezután is akként, hogy olt-*

sák növendékeik szívébe nemzetünk nagyjai és jelesei iránt a tisztelet és hála érzetét.”

IRODALOM:

- A Balaton-Füredi Szeretetház értesítője 1870/1 évről. Buda, 1871. Eötvös Károly: *Balaton utazás*. I. köt. Bp., 1982. Magvető/Magyar Hírmondó/
Eötvös Károly: *Molnár Aladár*. = *Magyar alakok*. Bp. 1904. Révai.
F: *Molnár Aladár*. = Dunántúli Képes Naptár az 1882. évre. Pápa. 1882.
Jalsovics Aladár: *A balatonfüredi gyógyhely és kirándulási helyei*. Bp., 1878.
Mikszáth Kálmán: *Molnár Aladár*. = Pesti Napló. 1881.
Molnár Aladár emlékezete. = Veszprém. 1887. 46. sz. (nov. 13.)
Molnár Aladár síremlék. = Balaton-Füred. 1887. 3. sz. (máj. 15.)
Tanárky Gedeon: *Emlékbeszéd Molnár Aladár lev. tag felett*. Bp., 1884.
Magyar Tudományos Akadémia.
Váli Mari: *Emlékeim Jókai Mórról*. Bp., 1955. Szépirod. Kiadó

CSONKA ENDRE

JÓKAI BABLEVES A KOLOSKA-VÖLGYBEN

A Jókai emlékünnepe kísérő rendezvényét jelenti Balatonfüreden a 3. éve, a nagy íróról elnevezett Jókai bableves elkészítése szabad téren. Az esemény népszerűségét jelzi, hogy ebben az évben már 42 háromfős csapat népesítette be a Koloska völgyet, hódolva nem csak az írónak, de Gaszterea (az ízlés, táplálkozás istene) emlékének is.

Jókai nem csak irodalmi alkotásairól, de gourmet-voltáról is híres volt. Megemlékezései az ételekről, receptúrái részei voltak életművének.

Laborfalvi Róza szívesen töltötte szabadidejét melles kötényben a tűzhely mellett. Gyakran saját maga készítette el az ételleket, rendelte a nyersanyagot a füredi kofáktól. A Jókai bableves receptúrája mégsem az író háztartásából származik. A háznál közismert finomság volt a füstölt malacköröm babbal főzve. (Mikszáth Kálmán írja Jókai Mór élete és kora című művében az 1868-as svábhegyi szüretet felidézve: „... bográcsban főtt pompás birkapörkölt, nyárson sült csirke. Még ezek kúnt a szabadban sülnék, bent a konyhában bableves fő disznó körmivel.”) Írásaiban ez az étel aztán úgy maradt fent, mint görögolvasó angyalbakancs, mert mind mondta, „olyan nagyszemű bab kell hozzá, mint a görög szerzetesek rózsafüzérje, és az omlós füstölt malacköröm színre arany, formára meg mint az angyalok lábbelije.” (Az idézet Balázs mestertől, az asztali örömök historikusától származik). Ebben az ételben nem volt zöldség, sem kolbászkarika, még csülökdarabka és csipetke sem. Azokat mind a későbbi – az ízesítés, a javítgatás, a szakácsi fortélyok, és gazdagítás leleménye – receptúrák írják elő. Ízesítik, díszítik tejföllel, paprikás zsírcseppekkel. A jelenlegi receptúra először – valószínűleg – Gundel Károlynál jelent meg. Széles körben mégsem vált ismertté, hisz a magyar szakácsművészet meghatá-

rozó szakkönyvei (Csáky Sándor: A XX. század szakácsművészete 1936-ból, illetve Venesz József – Túrós Emil: Egységes Vendéglátó receptkönyv és konyhatechnológia című munkái sem említik, márpedig 1961-től 1988-ig az állami vendéglátó üzletekben kizárólag a fenti receptúrák alapján készített ételek voltak kaphatók.) Egyébként is gondban lennénk egy korabeli recept olvasásakor, az étel elkészítésekor. Megváltoztak a nyersanyagaink, fűszereink, eszközeink, mértékegységünk. Sparhelt (a mai tűzhely elődje) kevés háztartásban volt még megtalálható. (A XIX. század végén így emlékeznek meg a sparheltről: „vasszörny, a konyhák réme! Amit az idegen invázióknak nem sikerült elpusztítani, ami kis nemzeti jelleg megmaradt konyháinkban, azt végkép kiirtotta és elpusztította a vasszörny. Ő volt konyháink tulajdonképpeni hóhérja, aki a kegyelemdőfést megadta. Ettől a perctől kezdve a magyar konyha megszűnt nemzeti konyha maradni, így az utolsó végbástya is romba dőlt.”) Előtte a szolgálóra helyezett kisbogrács, a lapon való főzés, a csikókályha volt a felszerelés. 1875-ig az alpmértékegységek méretrendszerre is különbözött (a súlyt fontban, latban, nehezekben, a folyadékot meszelyben, iccében, pintben mérték).

Ma ahány receptkönyv, annyi variáció található, bár a fő összetevőkben már kialakult egyfajta meggyezés, de a darabolásban, ízesítésben még eltér egymástól az étel leírása. Tápláló egytálételként, különleges összetett levesként emlegetjük, alkalmanként már a nehezen megfogalmazható „Hungarikum” jelzöt is ráakasztjuk.

A Koloska völgyben elkészített ételek – bár nem korabeli receptúrákkal készültek – akár a nagy író elismerését is kiválthatták volna: „... de már ebből eszünk!” felkiáltással.

TÓTH-BENCZE TAMÁS

Eltűnt emlékjelek nyomában (1.)

MANGOLD HENRIK SZOBRA

Mangold Henrik Vágújhelyen született 1828 októberében, és Budapesten hunyt el 1912. február 5-én. Orvos, balneológus, fürdőorvos, a Balaton gyógyhatásainak neves kutatója volt. Az orvosi egyetemet Pesten és Bécsben végezte. 1855-től Kecskeméten, majd Szarvason a kolera felszámolására kiküldött orvos, 1858-tól Veszprém vármegyében kerületi községi orvos lett. Balatonfüredre 1860-ban került, ahol állami állásáról lemondva nem hivatalos fürdőorvosként dolgozott egészen haláláig. A balatoni gyógyfürdők egészségügyi jelentőségével tudományosan foglalkozott, erről számos közleményt írt. 1860-ban, a szanatóriumban rendszeres szőlőkúrát vezetett be. 1865-ben megindította az *Ungarische Medizinische-Chirurgische Presse* (Magyar Orvosi Sebészeti Sajtó) című lapot, amelynek szerkesztője volt. A *Wiener Medizinische Presse*, a bécsi *Allgemeine Medizinische Presse* állandó budapesti levelezője, a berlini *Ärztlicher Praktiker*, a *Berliner Deutsche Medizinische Wochenschrift* külső munkatársa volt.

1866-ban megvásárolta a Horváth-házat, amelyet Mangold-udvarnak nevezett el. 1892-ben Rudolf trónörökös özvegye, Stefánia főhercegnő Füreden jártakor itt szállt meg, ennek tiszteletére az épületet átkeresztelték Stefánia-udvarnak.

Több könyvet is írt a gyógyhelyi orvoslás gyakorlatáról: „Der Kurort Füred am Plattensee” (1863); „Beteg- és díjazási napló, gyakorló orvosok számára” (1870); „Balatonfüred gyógyhatányai és gyógyhelyi viszonyai orvosok és gyógykeresők számára” (1872); „Balaton-Füred zsebben, vagyis a nevezett fürdő gyógyhatányainak rövid rajza” (1875); „A természetes szőlőgyógymód és annak alkalmazása”.

Halála után igen hamar általánossá vált azon vélekedés, hogy ennek a derék embernek, aki oly hosszú ideig állt a fürdő és a vendégek szolgálatában, méltó emléket kell állítani. A szoborbizottság – Vaszary Kolos bíboros, dr. Hajdú Tibor pannonhalmi bencés főapát, Halbik Cziprián tihanyi bencés apát, báró dr.

Kétly Károly orvosprofesszor, dr. Rigler Gusztáv gazdasági tiszt, valamint Lingl Valerián nyugalmazott fürdőigazgató – rendkívül gyorsan megvalósította az

elképzelést. A bronz mellszobor megalkotására Lányi Dezső (1879–1951) szobrászművész kérték fel, a 2 méter magas márványtalapzat elkészítésével pedig Vida Dezső műépítést bízta meg. Az emlékmű elé egy márványpadot – faragott karfái oroszlánfejeket mintáztak – is elhelyeztek, amelyről a vendégek pihenés közben gyönyörű kilátásban részesülhettek a tóra.

A szobrot eredetileg 1913. augusztus 3-án állították volna fel, de közben úgy határoztak, hogy méltóbb alkalom lenne, ha a Szent István napi ünnepségek keretében avatják. Augusztus 20-án a füredi sétányon Lingl Valerián és Pethő

János fürdőorvos méltató szavai kíséretében leleplezték a szobrot. Szenes Béla fővárosi újságíró erre az alkalomra szerzett költeményét Pethő Pál színész szavalta el. A szobrot a vármegye részéről Langer István főszolgabíró vette át. Ezután a megboldogult leánya, Flóra meghatott szavakkal fejezte ki köszönetét a nagyközönség hálájának eme megtisztelő megnyilvánulásáért. Az ünnepségen megjelent még Kohl Medárd püspök, báró Dániel Ernőné és Blaha Lujza is.

A szobrot 1944 októberében, a nyilas hatalomátvételt követően, a Délvidékről menekült, Füreden tartózkodó nyilasok elpusztították (Mangold zsidó származású volt).

1986-tól a Vasutas Üdülő (ma: Hotel Vasutas, Erkel Ferenc u. 1.) előtt tábla őrzi újra Mangold Henrik emlékét.

Irodalom:

Balatonfüredi Hírlap. 1913. augusztus 3. és 24.

Új Magyar Életrajzi Lexikon. 4. kötet. Bp., 2002.

Vértes László: Veszprém megye Balaton-partjának orvostörténelméből. Bp., 1999.

Veszprém megyei életrajzi lexikon. Veszprém, 1998.

Z. KARKOVÁNY JUDIT

KINEK AZ EMLÉKÉRE?

Régóta foglalkoztatja a füredieket, kinek az emlékét őrzi az az emlékoszlop, amelynek ferdére dőlt beton alapzata az arácsi öböl szélén emelkedik ki a Balatonból. A ferde oszloptól nem messze egy másik is nyugszik a víz alatt, aszályos nyarakon ezen „Járok a hullámokon!” felvételeket készítenek a tréfás kedvű fürdőzők. Mivel a partszakasz egykor a Brázay-birtok része volt, s az emlékművet Brázay Zoltán készült felállíttatni, kézenfekvőnek látszott a magyarázat: valamelyik családtag fulladhatott itt a tóba. Dr. Sibalszky Zoltán úgy emlékezett, Brázay Laci lelte halálát a hullámokban, amikor egy hirtelen támadt vihar felborította „Kalóz” típusú vitorlását. Csakhogy hamarosan kiderült: Brázay László él – remélhetőleg ma is, jó egészségben –, vegyész-mérnök, svájci állampolgár, tíz-tizenöt évvel ezelőtt is járt itthon.¹

A Pécssett élő Öriné Brázay Margittól most megtudtuk, hogy akkoriban és ott senki nem fulladt a Balatonba, a – tervek szerint Szűz Mária szoborral díszítendő – emlékművet a *Fény és árnyék* című film ihletésére emelték volna, de csak az alapozásig jutottak, a háború megakadályozta a befejezést.

A film rendezője az ambiciózus dilettáns Tüdős Klára volt, akinek jósorsa és társadalmi pozíciója lehetővé tette, hogy 1943-ban filmesként is kipróbálja magát.² Módjában állt a kor legjobb magyar szakembereit maga köré gyűjteni; a műtermi felvételek operatőre Eiben István lett, a külső felvételeket Makay Árpádra bízta. Makay később így emlékezett hármójuk munkájára: „Eiben Istvánnal kiegészítettük egymást. (...) Közös vágyunk volt, hogy ami szépet vizuálisan meg lehet csinálni, megtegyük. Tüdős Klára tudta pontosan, hogy mit akar, de nem tudta megvalósítani, ehhez segítség kellett. Összegződtek a filmben a tehetségek. Akkoriban, a műtermi felvételek dömpingjében ritka kívánság volt az eredeti külsők-höz való ragaszkodás.” A filmzene-szerző Vincze Ottó is a szakma elitjéhez tartozott, ő a filmben debütáló Nagykovácsi Ilona énekszámainak sikerét biztosította. Az egyik kritikusa által „pregnans, ellenpontos lélektani drámának” nevezett történetet a rendező, Tüdős Klára maga írta, a forgatókönyvet viszont ismét szakember: Manninger János jegyzi. A három főszereplőből kettő ismert, „befutott” színész: Bulla Elma (30) és Ajtay Andor (40), a harmadik, Nagykovácsi Ilona (34) a *Fény és árnyék*ban kapta első, tehetségéhez méltó feladatát. (Tüdős Klára Bulla szerepét eredetileg Bajor Gizinek szánta, ő azonban nem vállalta el; tudta, hogy színpadon elbűvölő, saját

tos varázsa a mozivászonon nem érvényesül igazán.)

A *Fény és árnyék* meséje a napfényes oldalon kezdődik. A Bulla alakította hősnő, Mária a történet kezdetén ünnepelt színésznő, gazdag férfi felesége, két szép gyermek édesanyja. Nagylelkű és segítőkész: pártfogásába vesz egy fiatal lányt, Évát (Nagykovácsi Ilona), aki maga is a színi pályán próbál érvényesülni. Ő az élet árnyékos oldaláról indul, szoba-konyhás külvárosi lakásból, az örökös paprikáskrumplivacsorák, a szegénység miatti megalázások világából.

Mária meghívja a lányt csodálatos Balaton-parti nyaralójukba. A szakmai tanácsokon túl legszebb ruháit is kölcsön adja neki, és nagy társaságot hív egybe, hogy az újonnan fölfedezett bemutatkozhasson a szakma előtt. Míg a színésznő-Máriát a film elején Szent Johanna szerepében ismertük meg, Éva először egy erdélyi népballadát énekel, később – igazi karakterének megfelelően – szexis dizőzként táncol, operett-dalokkal bővíti a villában egybegyűlteket. A győzelmet érzelve a kemény és célratoró teremtés úgy véli, a siker és a luxus most már „saját jogán” is kijár neki, s mindezek megszerzésének leggyorsabb módját választja: elcsábítja Mária férjét, az éppen kellően deresedni kezdő Ajtay Andort.

Az asszony jószerivel még föl sem fogta férje hűtlenségét, amikor újabb, végzetes csapás éri: két gyermeke belefut a Balatonba. A tragédiától testben-lélektelenül összetörten, emlékeit idézve jár a házban, mígnem a férfi megsokallja a szűnni nem akaró bánatot, s végleg elhagyja. Nem csinál titkot abból sem, hogy ezután az ifjú színésznővel folytatja az életét. (Filmforgatás közben egy riporter az iránt érdeklődött Bulla Elmától, milyen fajta szerepet játszik ezúttal. „Egy asszonyt, akit Isten tudja miért, de elhagynak. Azt hiszem, engem hagynak el a legtöbbet Magyarországon” – válaszolta „beskatulyázásán” mosolyogva a művésznő.)

Magányos sétéi során Mária egyszer betér a templomba; a tihanyi templom ajtaján lép be, a templombelső azonban nem a gazdag barokk díszítésű apát-ság, hanem puritán egyszerűségű hely, talán filmgyári díszlet. A falusi gyerekkórus énekétől enyhül a fájdalma, a plébános pedig karitatív segítséget kér tőle: két árván maradt fiúcskát kellene magához vennie. A villa és a kert lassan megint benépesedik, újabb és újabb gyerekek veszik birtokukba. Ahogy szaporodnak a kisagyak, úgy tünedeznek el a festmények és a szőnyegek, a hajdani jólét rekvizitumai. Még a park növényritkaságai helyébe is krumplit, káposztát ültet-

nek – a gyerekeket etetni, ruházni kell. Csak a legkedvesebb virágokból, a rózsákból marad néhány tő, emlékeztetőül a jobb napokra.

Mária életének újra van értelme. Csöndes derű veszi körül, ha nem is a régi boldogság, a művészet és a gazdagság fénye, de fény. Volt férje az ellenkező utat járja. A kis színésznőnek nem erénye a hűség, anyagi követeléseit pedig egyre nehezebb kielégíteni. A férfi kártyán próbál szerencsét, de veszít. Amikor az adósságot rendezné, kiderül, hogy a hölgy már régen kiürítette a trezort is. Kiút nincs, marad az alkohol, az önpusztítás.

Vagy mégsem?

Sok év múltán a férj megjelenik régi otthonának kapujánál. Nem autóval jön, mint hajdanán, csak gyalogosan, s láthatóan hosszú út áll mögötte. Félve közelít a kerten át Máriához, aki a ház előtt üldögél az őszi alkonyatban. Az asszony nem lepődik meg, talán éppen erre az érkezésre vár évek óta. Megbocsátó öleléssel vonja magához a férfit, s most már egymást átölelve nézik az esti Balatont.

– Egyéb kilátásuk úgy sincs – tehetjük hozzá némi malíciával.

Nehéz ma már képet alkotnunk arról, hogyan fogadta a közönség a *Fény és árnyékot*. Az 1943. december 22-i, fényes külsőségek között megtartott bemutató után egy évig játszották a pesti mozikban, műsoron volt még 1944 decemberében is. A főváros körül lassan bezárult addigra az ostromgyűrű. Hány embert érdekelt az avíttan romantikus, helyenként egyenesen giccsbe hajló mese, amely ráadásul szigorú didaktikával hangsúlyozta az erkölcsi tanulságot? A fekete-fehér sematizmussal ábrázolt jellemekbe a kiváló színészek sem tudtak életet lehelni. Ugyan megragadta-e a nézőket a „szegény gazdagok” könyves-bús története a háború hatodik évében?

A sznobokat mindenesetre magával ragadta az, hogy az – egyébként tévesen! – elsőnek nevezett rendező „kegyelmes asszony”. Némely riporter ámuldozva állapította meg, hogy munka közben „overall is megszégyenítő egyszerű öltözetben osztogatja halk, biztos utasításait”, s az étteremben hasonló módon „olyan, mint rendezés közben: ember.”³

A füredieket a Balaton-parti forgatás hozta lázba. A Mozi Ujság helyszíni tudósításából idézünk:

„Már előtte való nap a csendes fürdőtelep csupa izgalom. A kis liftes boy a szállodában sóhajtván mondja reggel: – Jaj, csak rá tudnék kérekedni arra a filmre valahogy egy percre! – és belepirul a vágyba. Nem tudni biztosat, hol vannak, tegnap Tihanyban forgattak – jön a hír –, de ma már eljöttek onnan. – Senki se látja őket délig. Aztán felbukkannak, és a

Brázay villában kezdenek dolgozni. (Balatonfüred, Mikes Kelemen u. 19.) Ez a villa Füred egyik büszkesége. Főúri kastélynak is bátran nevezhetnénk, ahogy ott áll hatalmasan és előkelően a híres gyümölcs- és virágkertészet közepén. Ez a kert most valószínűleg filmstúdióvá változott. A teraszon a fehér madeira-ruhás Nagykovácsi Ilonát sminkelik. A fűvön pedig nyersselyem overallban ott ül a rendező: Zsindelyné kegyelmes asszony. Egy bokor mögül filmfelvevőgép lencséje kandikál ki, hirtelen izgalom támad a rendező hadseregben, csendre intenek mindenkit. (...) A kertben új felvételhez készülődnek, és most valljuk be őszintén, ki is dobnak bennünket.”⁴

Az USA-ban élő Brázay Doris ötven évvel később így idézi föl az emlékeket: „Én játszottam a *Fény és árnyék* című filmben nyolc éves koromban, így még emlékszem mindenre. Például, hogy nagyon csodáltuk Tüdős Klárát hosszú, fehér, selyem nadrágruhájában. Sajnos úgy hagytuk el Magyarországot, hogy minden ott maradt. Ez az egyetlen fénykép (t. i. egy vetítésre szóló meghívón lévő, Z. J.), ami megvan. Én vagyok rajta és Hegyi Péter, a filmöcsém. Ha jól emlékszem, ez a kép jelent meg szegény Bulla Elmának a hullámokban, miután belefutottunk a Balatonba.” Édesanyja, Brázay Zoltánné hozzátette: „Doris lányom váratlanul került a filmbe, mert az eredeti szereplő nem volt díszponálva. Minden előkészület nélkül abban a kis „dirndlben”, amiben reggel fel lett öltöztetve.”⁵

Hogy a kis liftes fiúnak sikerült-e „rákérekedni” a filmre, ma már aligha állapítható meg. Az árvákat azonban füredi gyerekek játszották, sajnos, a stáblista az ő nevüket sem öröközte meg.

A parádés bemutató után két héttel egy másik „kegyelmes asszony”, Edelsheim Gyulai Ella írt kritikát a *Fény és árnyékról*. Tapintatos visszafogottsággal bírálta a jellemábrázolást, a színészi alakításokat, de fenntartás nélkül dicsérte a technikai megoldásokat és a műben megfogalmazódó „magasabb eszmei igazságot.” „Tüdős Klára, a film írója és rendezője egy magasabb eszmei igazságért írta történetét. Mégis vitába szállnék vele, mert nem tudom elképzelni, hogy vannak ilyen tökéletesen jó és tökéletesen rossz emberek a világon. A jellemfestésnek ez a Jókaira emlékeztető módszere arra vall, hogy a nagyszerű író az erkölcsi tanulságra fektette a fősúlyt. Önünk kettősségében a jó és rossz örök harcot folytat egymás ellen. Tüdős Klára nem választotta ezt a kompromisszumos karaktert, hanem két női főszereplőjének vállára olyan feladatot bízott, amivel nehéz megbirkózni. (...) Írói elképzeléseivel lehet vitatkozni, de rendezői magasabbrendűségét mindenkinek el kell ismerni, aki ezt a filmet

látta.(...) Filmtechnikai szempontból tökéletes munka (...) különösen a balatoni viharról készített felvételek drámai szépségük.”⁶

„A vihar-jelenetnek dramaturgiai funkciója volt”, hangsúlyozta a cikk elején már idézett visszaemlékezésében az operatőr, Makay Árpád is. Tegyük hozzá: az akkoriban még kevésbé megszokott külső felvételek, a napfényes, szelíd Balaton, a telihold varázsolta aranyhíd, a kihalt őszi sétány hulló levelű fái a film más részeiben a lírai hatást, az emlékképek érzelmi erejét erősítették. Eiben és Makay felvételei magát a Brázay villát is főszereplővé emelik, szimbolikus jelentéssel ruházzák fel. A domb aljáról, alsó kameraállásból fényképezett, kivilágított ház a film elején maga a jólét megalapozta biztonság. Az épület akkor még karakteresebben uralta a dombtetőt, a pártüdülő korszakban hozátoldott szárnyak a kontúrjait ellaposították.

A „Kinek az emlékére?” kérdést a „miért? kezdetűek váltják föl ezek után.

Miért adta kölcsön Brázay Zoltán híres villáját és parkját a filmkészítőknek „eredeti” színhelyül? Tüdös Klára férje, Dr. Zsindely Ferenc az 1940-es évek elején kereskedelmi és közlekedési miniszter lévén a két család feltehetően régebből és közelebbről ismerte egymást. Baráti szívességet tett Brázay a rendezőnőnek? Vagy hasznot is hajtott számára a dolog? Filmet gyártani igen jó üzletet jelentett abban az időben.

És miért vált a *Fény és árnyék* annyira fontos az iparmágnás számára, hogy az öbölben egy Mária-szoborral kívánta megörökíteni az emlékét?⁷

Ismét csak találgatni tudunk. A Brázay család föl-emelkedése, meggazdagodása ragyogó sikertörténetként indult. Az 1940-es években azonban – a háborútól függetlenül – az árnyak is szaporodtak már. A család harmadik generációja megismerte az elkártyázott uradalmat, az elsikkasztott becsület, a tragédiába forduló szerelem történeteit is. Lehet, hogy Brázay Zoltán a filmmel és az emlékjellel saját családját akarta figyelmeztetni?

Jegyzetek:

1. In: Füredi História 10. szám, 18-19. p. és 12. szám 17. p.
2. Tüdös Klára (1895-1980); ruha- és jelmeztervező, népművészeti kutató. Az 1930-as években színházi és filmrendezéssel is próbálkozott. A Győrffy István Kollégium támogatója, az Országos Református Nőszövetség szervezője. A II. világháború alatt férjével, Zsindely Ferencsel Budapesten többszáz menekültnek nyújtott segítséget.
3. Gyimesi Kásás Ernő: Szemközt az első magyar rendezőnővel. Magyar Film, V. évfolyam 52. szám.
4. Mozi Ujság, 1943. IX. 8. – IX. 14.
5. Levél; kelt USA, Jericho 1993. május 7-én. Közre adja Dizseri Eszter Zsindelyné Tüdös Kláráról írott könyvében, 77. p. Kálvin János Kiadó, Budapest, 1994.
6. Film, Színház, Irodalom 1944. január 6-12. Edelsheim Gyulai Ella a Horthy családdal szoros rokoni kapcsolatban volt.
7. A Sibalszky Zoltán által említett gipsz-alak sajnos nem került elő felsőőri Fülöp Elemér hagyatékából.

SOMOGYI ZSIGMOND

SZÜLEINK EMLÉKÉRE

Ajánlás a leszármazottaknak:

„Anyám, az álmok nem hazudnak,
Takarja bár a szemfödél,
Dicső neve költő-fiadnak
Anyám, soká, örökkön él.”

(Petőfi S.)

Somogyi Géza

(1907 – 1945)

Somogyi Gézáné szül. Somogyi Karolin

(1914 – 1974)

A halottak nyugodjanak békével, ne zavarjuk őket, gondoltam eddig. Eltelt 60 év, és rá kellett jönnöm, ez nem egészen így van. Nyolc éves voltam apám halálakor, elég kevés emlék maradt meg róla bennem.

Kezembe kerültek apám levelei, melyeket a frontról küldött. Tábori levelezőlapok ezek, rettentő sűrűen teleírt, apró betűs, mára már alig olvasható írások. Anyám akkor oly divatos emlékkönyvével együtt, szent ereklyeként őrizte őket évtizedeken keresztül. Őrizte a még lánykorában az apámtól kapott szerelmes verseket is.

Ennyi idő után elhatároztam, hogy megfejem az írást, felderítem a titkokat. Sikerült, megismertem a levelek tartalmát. A hatásuk megrázó volt. Üzenetet kaptam a múltból a szüleimtől. Üzenetet kaptam a szerelemről, szeretetről, hűségéről, hazaszeretetről, becsületről és kitartásról. Üzenetet a kiszolgáltatottságról, sok szenvedésről, a reménybe vetett hitről. Hogyan tudnám meghálálni, nem tudom. Úgy érzem, legkevesebb, amit tehetek, ha bemutatom őket mindenkinek. Tanuljunk tőlük, a sorukból, hogy soha többet ne éljünk félelemben, kiszolgáltatottságban. Érdekes az élet, apám dédszülei száz évvel ezelőtt, 1849-ben ugyanilyen szerencsétlenül rövid ideig, harmincnyolc-negyven évig éltek. Ők akkor kolerában haltak meg. Hat kiskorú árvát hagytak maguk után. Apámék a huszadik században az ordas eszmék idióta képviselői által szított társadalmi kolera áldozatai lettek. Utánuk négy kiskorú gyermek maradt, ketten értük meg a XXI. századot. Szerk. megjegyzés: A Somogyi család története megjelent a Füredi História II. évf. 3. számában (2002).

Pedig minden szépen kezdődött. Szép szerelem, szép szerelmes versek, levelek, leánykérés. 1934-ben esküvő. A menyasszony és a násznép Öcsről érkezett hintókon, a lakodalmat itt, Füreden tartották nagy pompával. A fiatalok szerették egymást, dolgoztak, gazdálkodtak, gyarapodtak. Jöttek egymás után a gyerekek. Nem sokáig tartott, nyolc évig talán. Gyülekeztek a viharfelhők.

Apámat besorozták katonának. Póttartalékosként került be, négy gyermek apja lévén. Megkezdődött a kálváriája. Meg kellett védenie a hazáját, ezt lelkiismeretesen végre akarta hajtani, de semmire sem képezték ki. Célétalanul és értelmetlenül dobálták őket egyik helyről a másikra, sehol sem számítottak rájuk. Leszerelésről szó mégsem lehetett. Leveleiben próbálta itthon maradt családjában tartani a lelket. Éheztek, állandóan csomagért könyörgött. Naplót írt az utolsó napjairól. Leírja a bevetésüket, szenvedéseiket, hogyan menekültek be egy istállóba éjjeli szállásra, ahogy írja: az életösztonnek engedelmeskedve.

Reggel hatkor ébredve az üteg már nem volt ott. Otthagyták őket. Itt végeszakad a naplóírásnak, a leveleknek és az életnek. A halotti leltár mellett egy magyarázat: közelében egy aknavető felrobbant, és ő találatot kapott a fején. Miért van mégis olyan érzésem, hogy tábori csendőrök végezték ki, mert szökevénynek vélték?

Szegény Anyám! Drága Linuska!

Legkisebb gyermeke a szülés után hamarosan meghalt.

Anyám itt maradt három gyerekkel, a gazdasággal, özvegyen, fiatalon. A család házat találat éri, összedől, újat kell építeni. Rokonoknál kell meghúzódni. 1945–46-ban meghal nagyapám, nagyanyám.

Segített a „gondoskodó” állam: elvette a földet, hogy ne legyen gondja vele. Kuláknak minősítette, megadóztatta, beszolgáltatással zaklatta, hogy ne unatkozzon. Meg is lett a gondoskodás eredménye. Szegény 1956. október 23-án agyvérzést kapott. 42 éves korában fél oldalára lebént. Közben meghalt Géza fia, 24 évesen, agyvelőgyulladásban. Drága Linuska „bosszúból” még 18 évet élt félig bénán, és nevelte az unokáit. Még betegen is javamra volt, miatta nem diszszidáltam 56-ban. Nem tudtam itt hagyni.

1974-ben egy újabb agyvérzés végleg elvitte tőlünk.

Drága Szüleim, köszönöm, hogy élek, nyugodjatok békében, életek nem volt hiábavaló, az utókor örök hálával és megbecsüléssel tartozik Nektek.

Fiatok: Zsigmond, lányotok: Gyöngyi
Ami még kimaradt a János vitézből, azt így álmodta tovább egy másik János vitéz, aki szintén Iluskáját kereste – álomszárnyon – egy szomorú, borongós, vasárnap délután.

Szép tündérországból álomszárnyon járok,
Tündér-tavak partján Linuskámra várok.
Mesebeli ország tündér királylányát
Tündér-tavak partján de nehezen várják.

Mesebeli királynőmnek üzenetet küldök:
Szomorú az élet, mit egyedül töltök.
Tündérország királynőjét hívom, várom,
Legyen az én mesebeli boldog párom.

Mesebeli ország Tündérr királynője,
Tündér csókú álmaim megteremtője,
Mesebeli álmom váljék valósággá
Tündérajka csókja földi mennyországgá.

Mesebeli ország minden madárkája,
Menjetek, szálljatok repülve hozzám.
Daloljatok neki tündér melódiát,
Hívjátok a meséknek édes asszonyát.

Tündér-tavak partján két karom kitárom,
Tündér Linuskámat a szívembe zárom.
A szívébe zárja és el sem bocsátja,
Tündér királylánynak hűséges mátkája.

Mesebeli ország álmodó királya,
Tündér ország Tündér királylánya,
Egymás szerelmére nem hiába vártak,
Tündér tavak partján egymásra találtak.

Balatonfüred, 1934. november 25.

Géza

Kedves Linuskám!
1942. december 13.

Ha lehetséges, több levelet már nem írok, hanem majd személyesen jelentkezem. Jól érzem magam még idáig, a lábam sem fáj. Nem tudom, az utolsó hét majd milyen lesz. A gyerekek mit dolgoznak? Ha más dolguk nincs, megkezdhetnék a trágyahordást Bocsárra, a pince mögé. Pénzt ne küldjél, elég lesz, míg itt leszünk. Csomagot se küldjél, elég lesz a héten, amim van. Ha idáig nem is, de a héten, mire hazaérek, meghízzál ám, nehogy soványan találjalak. Jól nézzél ki, én annak örülök.

A héten éleslövészet és menetgyakorlatok lesznek. Ha valahol menetközben lepihenünk, akkor küldök még egy lapot, de ha nem is tudok, ne aggódjál.

Csókollak mindannyitokat, a gyerekeknek is add át.

Géza

Édes Linuskám!
1944. január 12.

Tegnap nem írtam, mert olyan hírek keringtek, hogy már mi leszerelünk. Olyan bizonytalan minden intézkedés, hogy nem lehet hozzá tartani. 16-an leszereltek, de én nem estem bele. De azok sem mehetnek haza, bizonytalan ideig itten kell maradniuk. Ha meg nem változik az intézkedés, úgy 15-én indulunk Esztergomba.

Megjöttek a Botondok, megkezdődik a kiképzés. Onnan Várpalotára megyünk, tehát közel kerülök. De lehet, hogy én is itt maradok az újoncok mellett a kiképző alakulattal.

Ha nem írtál idáig, ne írd ide, mert lehet, hogy már nem talál itt. Pedig szeretném tudni, hogy mi újság van odahaza. Azt hittem, hogy vasárnap haza tudok menni szabadságra, de nem tudom, hogy vasárnapig hogy alakul a helyzet. Ha itt maradok, akkor hazamegyek, nem tudom. Fekete hétvégére adnak-e valamit? Csókollak mindnyájatokat:

Géza

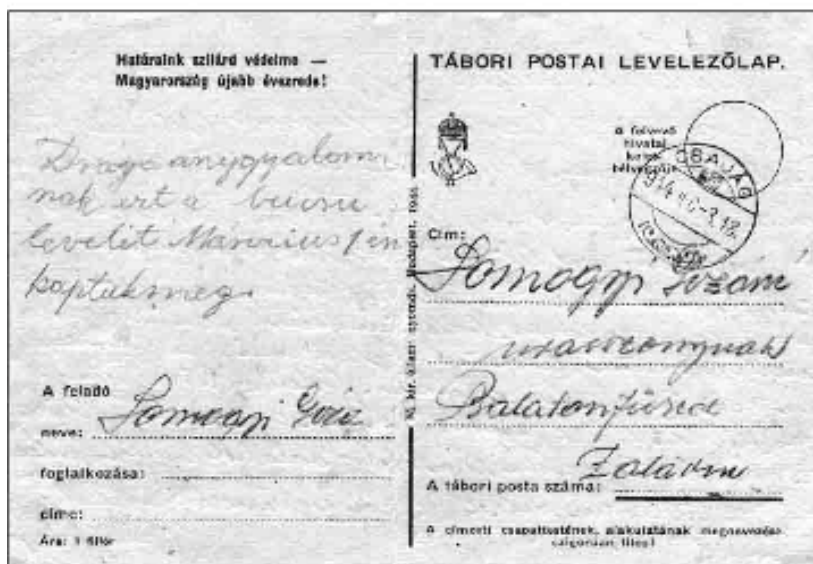
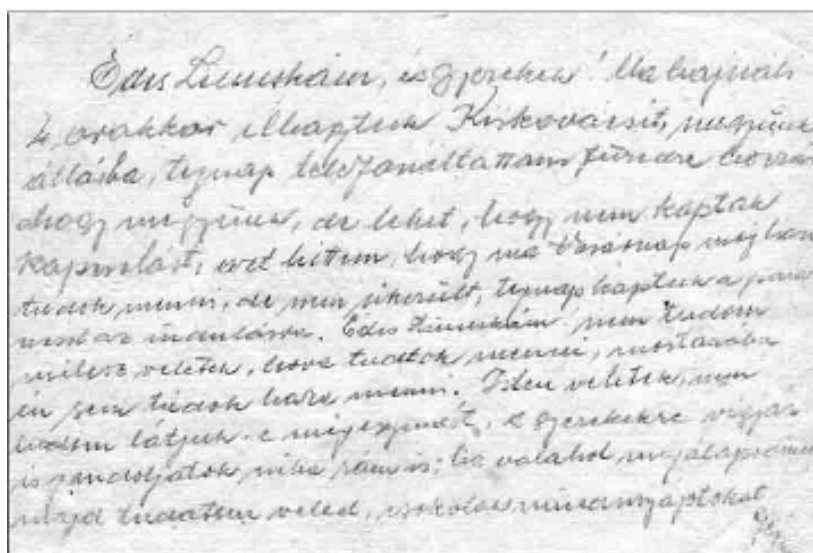
Édes Linuskám és Gyerekek!
1944. március 18.

Ma hajnalban 4 órakor elhagytuk Kiskovácsit. Megyünk állásba. Tegnap telefonáltam Füredre hozzád, hogy megyünk, de lehet, hogy nem kaptak kapcsolást. Azt hittem, hogy ma, vasárnap, még haza tudok menni, de nem sikerült. Tegnap kaptuk a parancsot az indulásra. Édes Linuskám, nem tudom, mi lesz velem, hova tudtok menni. Mostanában én sem tudok haza menni. Isten veletek, nem tudom, látjuk-e még egymást. A gyerekekre vigyázz és gondolatok néha rám is. Ha valahol megállapodnánk, tudatom veled.

Csókollak mindnyájatokat.

Géza

Ceruzával utólag ráírva: *Drága angyalomnak ezt a búcsúlevelét március 1-én kaptuk meg. (Vélhetően tévedésen alapul, a dátumból következtetve. szerk.)*

Édes Linuskám!
1944. június 09.

Szerencsésen megérkeztem, minden különösebb esemény nélkül. Még civilben vagyok, de lehet, hogy nemsokára öltözünk be, nem hadi ruhába, hanem csak gyakorló zsávoy ruhába. Még sokáig itt bent kell lennünk, míg a menetet kiválogatják és összeállítják.

Nem olyan egyszerű dolog ez, lehet, hogy megint kihelyeznek bennünket, a 18-as laktanya teljesen üres. Felvidéki alakulatokat helyeznek el benne, mert állítólag kiűrtik Kárpátalját, erre nagyon sok orosz menekült van.

Legelőször a bükkönyt kellene leváogatnotok, lehetőleg reggel korán, mert már biztos hullik a magja. Géza levágja a Kari kaszájával, mert takaróval kell. Gyula a tarlókat szántsa, amik ősszel lesznek elvetve. A kukorica mellett egy darab elmaradhat tavaszi bükköny alá. A többibe rozstot kell vetni. Balázshegyhöz szintén rozstot és Bariskára is. Búza megy a kukorica-földbe meg Kisbocsárra, a krumpli vetése Lapostelekre. A többibe tavaszi lesz. A lucernamagot majd nemsokára meg lehet nézni, hogy nem-e megérik. Polgár Gyula az egyes Bandival megkezdhetné megekézni a szőlőket, de rendesen bánjanak a lóval. Balázshegyen szőlőőrzőt kellene fogadni most már. Pettkót meg kellene kérdezni, hogy nem-e beállítaná a vincellérjét.

Csókollak, Géza.

Édes Linuskám!
1944. június 18.

Itt vagyok Sopronban, a 48-as laktanyában. Boldizsár bejött és mondta, hogy volt nálunk, csak tudtam volna vele előre beszélni, hogy küldhettél volna tőle egy kis csomagot. Mert bizony most már elkelve. Fele kosztot kapunk, mint a kiképzésen. Kenyeret nem muszáj küldeni, az van. Már azt hittem, Pesten vagy, azért nem írsz. Remélem, nem fogod elhanyagolni. Írjál mindenről, magadról is, hogy – hogy érzed magad. Egy törülközőt, azt küldjél, hogy mi lesz itt velünk, azt nem tudja senki sem. Vagyunk tudatlanul és céltalanul. Állítólag 7 hetes kiképzésre maradnánk vissza, és aztán leszereltetnek, ha igaz lesz. A vonatok kezdenek elindulni. Ágfalván kedden vagoníroznak, itt máma vagoníroznak, zuhogó esőben.

Hallottam, hogy nálunk is bombáztak. Csak vigyázz nagyon, meg ne ijedj, mert tudod, hogy az Neked árt. Szerettem volna máma hazamenni, de minket, tartalékosokat nem engedtek. Még mindig azok mellett a lovak mellett vagyunk, amelyek visszamaradtak a menetből. Itt döglenek meg a nyakunkon, mert ennivalójuk az nincs, egy-egy marék rozsszalmát kapnak.

Írjál otthonról, hogy mennyire vagytok a gazdálkodással meg az építkezéssel. Pettkónak az el-

hozott cement árát fizessétek ki. Az Erdős tudja, mennyi zsákkal volt. Van valami segítségetek?

Ilusékról tudsz-e valamit, mert hallottam, hogy Pétert nagyon agyonverették, nem-e esett valami bajuk. Erre a címre írhatasz, talán-talán itt maradunk egy darabig.

Csókollak benneteket: Géza

Édes Linuskám!
1944. augusztus 12.

Nincs semmi bajom, itt vagyunk Sopronban, az orosz menekültek mellett állunk őrséget. Nem tudok bővebb felvilágosítást adni a jövőnkre vonatkozólag. A kérvényeket megmutattam a hadapródnak, azt mondta, kérjem a leszerelésem a kihallgatáson. Jelentkeztem pénteken, és pechemre akkor ment el szabadságra a századparancsnokunk, alighanem Vöröstóra ment, a vöröstói tanítónak a fia, valami ..... Hogy vagytok odahaza?

Írjál mindenről, erre a címre írhatasz. A Kari hazament-e már?

Csókollak mindnyájatokat: Géza

Édes Linuskám!
1944. augusztus 19.

Ne aggódjál, hogy mind ez ideig nem írtam. Én hála Isten jól érzem magam, csak Te éreznéd magad úgy.

Egész héten úgy volt, hogy leszerelünk a hétvégén. Szerdán már úgy volt, hogy leszerelek, létszám feletti voltam. Délután már le is szereltem volna a többiekkel, de délre beérkezett egy távirat, hogy Élő tizedesnek megszületett a negyedik gyermeke. Így aztán az szerelt le helyettem. De lehet, hogy hamarosan megint rám fog kerülni a sor, mert soká nem maradhatunk itt, mert állítólag menet nem indul, mi is csak mint őrszázad-féle vagyunk itt. A nyíregyházi 12-esek foglalják el a kaszárnyájukat, akiket ide költöztetnek. Sopronba a közeli napokra várjuk őket.

Tetőled pedig levelet várok, mert már esedékes lenne. Ma, péntekig nem kaptam. A kinevezésem, ha megérkezik, küldjed el utánam ajánlva, lehet, hogy szükség lesz rá. Nem tudom, meddig leszünk itt, de azt hiszem, egy csomagot útnak indíthatsz, mint gyorsárut, így legelőször időben megkapom. Írjál, hogy mi van odahaza, a bolygói szóját haza vitték-e már?

Csókollak mindnyájatokat. Géza

Édes Linuskám!
1944. augusztus 19.

A csomagot ma délután köszönettel megkaptam. Az előbb adtam fel egy levelet, amelyben értesítetek, hogy nem kaptam meg. Tehát tudatom, hogy éppen a legjobbkor kaptam.

Nagy a készülődés, most kaptam meg a fejkönyvet és a zsebkönyvet, azután konzervet vételeztünk. Ha valami közbe nem jön, nemsokára indulunk Rahóra, a hegyi vadászok közé osztanak be bennünket. A pót-keret-parancsnokságon próbálkoztam, de azt mondta a keretparancsnok, hogy nincs módjában rajtam segíteni. Ha most nem is, de legközelebb úgy is elvinnének.

Kedves Linuskám, arra kérek, hogy nyugodjatok meg, és várjátok be hittel és reménnyel, míg visszatérhettek. Ha odaérek állomáshelyemre, mindjárt tudatom címemet és írjal szorgalmasan az otthoni dolgokról, vigyázz, ne izgasd magad, mert az egészséged rontod azzal. Isten veletek, a viszontlátásig csókollak mindnyájatokat: Géza

Édes Linuskám és Gyerekek!

1944. augusztus 28.

Légy erős a mostani súlyos és nehéz időben, nehogy összeroskadj a reád nehezedő teher alatt. Gondolom, hogy vártál haza vasárnapra, mint ahogy ígértem, de a sors nem úgy akarta, mint ahogy elterveztük, nem adtak sem szabadnapot, sem eltávozást, sőt még a kaszányából sem volt szabad kilépnünk. Készültek az elkövetkezendőkre, csak mivelünk nem tudatták, egész a mai napig halogatták, hogy a tartalékosok le fognak szerelni legkésőbb elsejéig. A mai nap azonban megtudtuk, hogy csak ámítottak bennünket. A nyíregyháziak beérkeztek vasárnapra, a mai nap értesítettek bennünket és a kettőből állítottak össze egy menetet, mert már mind a kettő annyira kimerült, hogy nem tudtak külön egy ütöképes ezredet kiállítani. Sajnos az úristen úgy akarta, hogy én is beleessem, de bízzunk benne, talán megsegít, és erőben egészségben fogjuk egymást viszontlátni, mert annyi időt sem adtak, hogy legalább az otthoniaktól tudott volna elbúcsúzni az ember. Már délután indultunk, és Rahó végállomással ott fogunk felszerelni, mert innen tovább megyünk, de csak 20-án megyünk. Lehet, hogy az erődítési munkálatokhoz visznek bennünket, vagyis nem frontszolgálatra. Most jönnek be az újoncok és az elmaradt korosztályok is. Nem fogják képezni őket, hanem hozzák őket Tiszabogdányba az erődítési munkálatokhoz. Az ott van Rahó mellett. Be sem öltöztették őket, saját ruhájukban kell nekik jönni.

Ez a Magyar Tisztikar, az ember a tizedesnél kezdődik, azon alul csak állatok vannak, kétlábúak és négylábúak. Annyira sem érdekelték bennünket, hogy megmondják a való helyzetet, hogy emberek, ez és az vár rátok, nem szereltek le, hanem ide és oda leszték irányítva, legalább a családokat értesítétek, vagy egy kis csomagot kérjétek, hogy az útra legyen ennivalótok, mert bizony semmi ennivalóm sincs.

Anélkül kellett elindulnom. Legalább az ember tudott volna a való helyzethez tartani, oda meg bajos lesz csomagot küldeni.

Nem tudom, odahaza hogyan állítjátok be a gazdálkodás folyamatát, rátok bízom. Mindenesetre, ha tudtok fogadni, fogadjatok két embert, vagy öregebbet is. Nem tudom, fölmentéssel lehet-e kezdeni valamit. A főbíró előtt föl kellene tárni a helyzeteteket és megkérdezni tőle, hogy mit tanácsol, hova kellene folyamodni, a minisztériumba-e, vagy az ezredparancsnokságra.

Bizony, nagyon próbára tesz bennünket ez a háború. De én csak azt kérem tőletek, hogy értsétek meg egymást, legyetek türelmesek, és ne veszítsétek el a hiteteket. Minden jóra fordul egyszer és lesz boldog viszontlátás, lehet, hogy nem sokára. Úgy adja az Isten.

Viszontlátásra, csókollok mindenkit:

Géza

Édes Linuskám!

1944. szeptember 14.

Zalaegerszegre nem engedtek el. Azt mondta a hadnagy úr, hogy ilyen levélre nem adhatnak szabadságot, táviratot küldtem, hogy nem mehetek. Körülbelül 20-ig, keddig maradunk itt, aztán visszamegyünk a csapattestünkhöz. Azaz, most mondták, hogy már a tüzérséghez tartozunk, mert a 12-es aknavetőket a tüzérséghez sorolták. Tehát az a helyzet, hogy ha vége lesz a tanfolyamnak, akkor vagy itt maradunk Hajmáskéren, vagy pedig Sajókazinczra kerülünk. Tehát meg kell várnunk, míg meg lesz az elhelyezésem, most ide hiába küldenétek kérvényt, itt nem fogadnak el semmit, mert nem ide tartozunk. Majd ha az új helyünkre kerülünk, akkor talán lehet valamit kezdeni, mert Ernyey László hadnagy ütegparancsnok a parancsnokunk.

Vasárnap hazamennék, de olyan rossz az összekötetés, hogy nem tudom, miként kerülnék haza. Nagy most itt a riadalom, körülöttem a légvédelem erősen tüzel, mindenki látta, hogy hét gépet lelőttek.

Csókol: Géza

Édes Linuskám!

1944. szeptember 15.

Tegnapelőtt írtam, hogy haza fogok menni, de ahogy a körülmények mutatják, nem lehet, mert szombat és vasárnap éleslövészetünk lesz, és így nem engednek el. Utána pedig megyünk Sajókazinczra, Miskolc mellé, a civil ruhát nem tudom, hogy szállítom haza.

Csókol mindenkit: Géza

Édes Linuskám!

1944. szeptember 20.

Tegnap, 19-én délután jöttünk el Hajmáskérről ide föl Gömör-megyébe, Sajókazinczra, ma délre érkeztünk meg. Talán két hétig leszünk itt, nem hiszem, hogy

szabadságra elengednek, mert nem sok idő áll rendelkezésünkre. Tegnap fel akartam adni a civil ruhámat, de a csomagforgalom tegnap és ma szünetelt, így kénytelen voltam magammal hozni, nem tudom, hogy kerül majd haza. Ha kérvényezni akartok, akkor ide, Sajókazinczra küldjétek a 2. Hegyivadász üteg a.v. szakasz pótkeret parancsnokságra. Vagy Nagyörszi Miklós vezérőrnagy úrnak a személygazdálkodás országos kormánybiztosának Budapest. Mellékeljétek az összes szükséges iratokat, a családi állapotról a Főbírótól igazolványt a Gazdasági felügyelőségtől. Szintén vegyétek bele, hogy póttartalékos és három családos. Ha esetleg küldeni akarsz valamit, úgy gyorsárúként add fel, mert másképp nem kapom meg. A szappantartóm is otthon maradt, másra talán nincs is szükségem. Még idáig jól érzem magam, remélem, Te is, írjál magatokról minél többször. Lehet, hogy a háború végéig nem láthatjuk egymást, de reméljük, hogy nem tart sokáig. A tegnap esti légítámadás Pest mellett ért bennünket, közelről láhattunk éjjeli bombázó borzalmat. Oroszok voltak, csak mifelénk ne szórjanak. Mindnyájukat csókolom, a legközelebbi viszontlátásra.

Géza

Édes Linuskám és Gyerekek!

Talán ideje lesz, hogy benneteket is értesítsek, hogy hol és merre bolyongok széles e hazában, mert bizony hogy Sopronból elindultunk, azóta mindig bolyongok 15-öd magammal, mi vagyunk a bolygó zsidók, egyik alakulattól a másikig dobnak bennünket, mindig úgy igyekszünk, hogy mindenhol lekéssünk. Mire Ráhora értünk, onnan már elment az alakulat, ott már nem lehattunk, áthelyeztek bennünket Gömör megyébe, Feledre. Ide értünk 4-én este. Úgy siettünk, hogy a menetet itt is lekéstük, az elindult 3-án, vasárnap este 9 órakor. Mi pedig hétfőn érkeztünk, nagyon meg voltak rökönnyödve, hogy mi honnan pottyantunk ide. Természetesen már itt sem kellettünk. Itt töltöttünk el 3 napot tétlenségben, míg végre úgy határoztak, hogy úgysem tudnak itt használni bennünket, hát áthelyeznek Hajmáskérre. Tehát közel kerülök. Te is, amikor akarsz, fel tudsz keresni, Iluséknál pedig meg tudsz szállni, és én is sűrűbben haza tudok menni. Egy darabig ott leszünk, és onnan is át fognak helyezni másik alakulathoz, ha már meguntak bennünket.

Ma csütörtökön 1620-kor indulunk innen, vasárnapra talán megérkezünk Hajmáskérre, nekünk nem sürgős az utazás. Feled fent van a határszélen, Fülek és Rimaszombat között. Tegnap Miskolcot nagyon agyonverették, Ózdot is, az ott van mi mellettünk, sokan menekülnek innen is ki a falukba. A múltkor, hogy Sopronból elindultunk, heten távoztunk el önkényesen, nem gyerekjáték, mert szökésnek veszik,

és haditörvényszék elé állítják az embert. Négyen nem érthettek be közénk, azokat már agyon is lőtték. Ha beérkeztem volna, nem lett volna semmi bajom. Nekem is jobb volt eljőnnöm a fél hetes vonattal, mert így időben be tudtam érni, és elérhettem a csapatot. Ha olyan idő lesz, majd egyszer keressetek fel a Gyöngyivel vagy valahány gyerekkel, talán nem lesz rossz sorom, mert szakács leszek. De ezt még korai mondani, mert még nem tudom, a gyakorlatban hogy válik be.

A viszontlátásig mindenkit csókol:

Géza

Édes Linuskám!

1944. október 13.

Még itt vagyok Hajmáskéren, ma, vasárnap haza akartam menni, de nem sikerült. Biciklit nem sikerült kapnom, vonat meg nem ment, így kénytelen voltam itt maradni. Lehet, hogy nem sokáig lehetünk itt, egymás után állítják fel a meneteket.

Máma indultak el a Soproniak innen. Gyarmati Jóska volt köztük, meg a szőlősi Szepesi Imre. Beszéltem vele, Dunaföldvárra mennek, gyalogosan. Ha vasárnapig még itt leszünk, akkor valami úton-módon hazamegyek. Lehet, hogy egy bajtársam is lejön velem. Tekintettel a helyzet komolyságára, sem eltávozást, sem szabadságot nem adnak.

Egyébként jól vagyok, csak a hazai fogyott el, pedig nagyon rá vagyunk utalva. A rossz csatlakozás miatt nehéz hazajutni. Vasárnap számíthatsz rám.

A nagy fordulat levelem írása után következett be. Azt hittem, odahaza bővebben tudtok róla, tehát tisztában lehettem a következményekkel, haza semmi esetre sem mehetek.

Meggondoltam, ha csak addig nem változik a helyzet, ha kiegészül a héten az ütegünk, akkor megüünk az elkerülhetetlen felé.

Csókol mindannyitokat: Géza

Édes Linuskám!

Ma, szombaton kaptam meg lapodat, igyekszem válaszolni rá, mert bizony sok benne a panasz. Az biztos, hogy ha odahaza lehetnék, talán másként alakulna minden. Még csak az van hátra, hogy édesanyám is betegdjék meg, akkor aztán megáll minden. Csak valami kisegítőt lehetne melléje fogadni, hogy annyival is könnyítene rajta. Még jó, hogy Lenke veletek maradt, legalább könnyít valamit bajotokon. Gyulával is összevesztetek? Ki lesz akkor a segítségetek, pláne ha mindegyik elmegy? Kellene valami internáló tábornál érdeklődni. Alighanem van Siófok mellett és valahol Kilitinél. Talán ha egy kicsit később is megyek haza, mégis jobb, mintha kivittek volna.

Tegnap írtam, hogy csomagot küldjete, nem gondolok sültekre, vagy ilyenekre, elég, ha egy kis szalonnát küldesz, meg egy kis tésztát. Ha vasárnapig nem szerelünk le, akkor megpróbálok vasárnapra szabadságot kérni. A borról nem írtál semmit, elvittek-e vagy sem. Ha nem vitték el, akkor fel kell őket szólítani, hogy bizonyos határidőn belül vigyék el, tovább nem várunk.

Itt a helyzet változatlan.

Csókollak: Géza

Édes Linuskám!

Csomagodat most hétfőn 6 órakor kaptam meg, még itt tudtam belőle enni. Köszönöm, hogy a legjobbkor gondoltál reám, legalább az úton ennivalónk.

Nyolc órakor indulunk fel a Kárpátokba, Rahóra. Az előbb adtam fel egy levelet, melyben írtam, hogy nem kaptam meg a csomagot, ez olyan, mintha az Isten küldte volna ezt az utolsó pillanatban. A kenyér az elromlott benne, a tésztát meg a többit tudtam használni.

Édes Linuskám!

1944. november 2.

Sajnos nem tudok vasárnapra sem hazamenni. Ma délután, estefelé esküdtünk fel, és szerelnék fel bennünket amennyire lehetséges. Holnap éleslövészetre megyünk Hajmáskérre.

Szombaton aknavetővel lövünk le, és azután – következik amitől legjobban féltél – vasárnap összeáll az üteg és létrejön az indulásunk a végzet elejébe. Sajnos annyi időt sem engednek, hogy elbúcsúzzak Tőletek, hogy legalább utoljára is családi körben lehetnék. Nem tudom, hogy tudnátok ide eljönni, mert minden állomástól messze van. Az érmelegítőm is otthon maradt. Igyekeztek úgy rendezni mindent, mintha otthon lennék. Ha valahol megállapodnánk, közlöm címemet és tábori számomat. Csókollok mindnyájatokat, kicsiket és nagyokat. Isten veletek: Géza

Kiskovácsi XI. hó

Édes Linuskám és gyerekek!

1944. november 23.

Szerencsésen megérkeztünk Pappal 11-kor már itt is voltunk Kiskovácsiban. 11 órára már le is feküdtünk. Nem tudom, hogy még meddig leszünk itt. Különböző hírek keringenek, állítólag Gödöllőre mennénk. Mire megérkeztünk, két szakács meg egy őrvezető megszökött.

Egy patront otthon hagytam a pohárban, ne add oda a gyerekeknek, mert még veszélyes, nincs kilőve. A jegyeket, ha elküldenéd, már amiről beszélünk, akkor a következő címre küld: I. Hegyi Tüzér a.v.

üteg Berhida. Nem tudom, a franciával mit csináljatok, mert lehet, hogy Gyulának rövidesen be kell vonulni, és akkor nem lesz senki az állatok mellett. Ha nem kellene bevonulnia, akkor alighanem a télre maga is, lehet hogy télre mások is csökkentik a bért, meg a bor mennyiségét. Meg kellene érdeklődni.

Csókollak mindnyájatokat,

Géza

Édes Linuskám!

Megint Balfról írok. Itt vagyunk menetgyakorlaton. Szombaton is itt voltunk. Állítólag elsejére talán leszerelhetünk. Hogy vagytok odahaza? Remélem, jól. Ne légy elkeseredve, majd csak jóra fordul minden. Sok csomagot ne küldjél, mert nem olyan nagyon szükséges. Írjál sűrűen az otthonvalókról.

Csókollak mindenkint: Géza

Édes Linuskám!

Szerda hajnali 3-kor írom levelem a celldömölki pályaudvaron, útban vagyok Ajka felé. 36 óra eltávozást adtak. Nem tudok Ajkánál tovább menni, mert még mire ... este jelentkezni kell. Valósággal úgy küldtek bennünket, hogy csak menjünk, ne legyünk odabent. Nem tudják, hogy miért mentünk vissza, nem tudják, hogy mit csináljanak velünk, csak legyünk egész nap. Dermesztő hideg van a laktanyában. Egész nap, egész éjjel fázunk. Ezért is igyekeztem eltávozni. Azt mondják, e héten leszerelünk. Lehet, hogy vasárnap otthon leszek, kb. Pénteken, vagy szombaton leszerelhetünk.

Kovács főhadnagy úrnak átadtam Lohonyai levelet. Azt mondta, 7-én jelentkezem, és akkor elintézi, hogy áthelyezzenek. Ebből gondolom, hogy leszerelhetnek, mert csodálkozott rajta, hogy engem nem szereltettek le dec. 20-án a többiekkel.

Másképp jól vagyok, tehát vigasztaló, hogy a legközelebbi vizontlátásig csókollak mindannyitokat.

Géza

Édes Linuskám!

Ne aggódjál, még hála Isten megvagyok egészségben. Itt vagyok nem messze, de a körülmények úgy hozták, hogy mind ez idáig semmi életjelt nem tudtam adni magamról. Ha lehetséges, rövidesen haza is megyek. Addig is csókollak mindnyájatokat.

Géza

Kedves Édesanyám, Lenke és Ibi!

1944. december 31.

Ma szombaton délután 3 órakor indulunk Berhidáról. Még ez idáig jól érzem magam, míg tudok, és míg

életben leszek, írok többször is. Isten velük, és kívánok sok jó egészséget, csókolom mindnyájukat: Géza

Édes Linuskám!

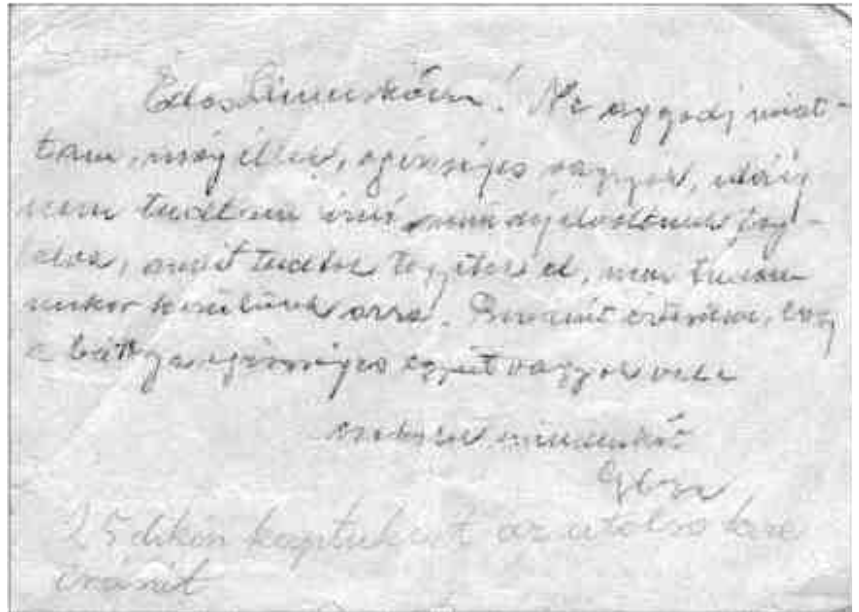
1945. január 4.

Ne aggódj miattam. Még élek, egészséges vagyok. Idáig nem tudtam írni, mindig el voltunk foglalva. Amit tudtok, tegyetek el, nem tudom, mikor kerülünk arra. Benánét értesítsd, hogy a bátyja egészséges, együtt vagyok vele.

Csókol mindenkit: Géza

Ceruzával utólag ráírva:

25-én kaptuk meg ezt az utolsó keze írását.

Napló

1945. január

Kiskovácsiból elindultunk, december 3-án hajnali négy órakor, Csajágra értünk 6 órára, ott töltöttük a délelőttöt. Délután elindultunk Kajár felé, este, sötétben foglaltunk el tüzelő-állást a falutól keletre.

Másnap, harmadnap nyugodtan, bunker ásásával telt. Csütörtökön este lőtt bennünket az orosz, éjfél után mi is leadtunk pár lövést az első szakasszal. Reggel hatkor megint ösztüzeket adtunk le, persze az orosz is elkezdett löni bennünket. A helyzetünk mind tarthatatlanabbá lett, az ellenség már 300 méterre megközelített bennünket. Megint elkezdünk löni aknavetőkől. Közelharcra került sor, mert az előtünk lévő temetőbe betörték az oroszok. Aknavetőkön tüzére még élénkebb tüzet indítottak az oroszok. Erre parancsot kaptunk tüzelőállásunk elhagyására. Amint a tüzéség észrevette mozdulatunk, zárótüzet adott le elénk az orosz, és két oldalról verettek bennünket. Négy vetőt otthagytunk, négyel pedig elmenekültünk Berhida felé, kora délután 4 órakor érkezünk meg. Az orosz vagy a német tüzéség egész Küngösig verette utánunk az utat.

Berhidán hálunk, másnap, szombaton is itt maradunk. Vasárnap délután 3 órakor a hadnagyunkkal néhányad magunkkal 6 kocsival elindultunk Kajárra, vissza a tüzelőállásban hagyott aknavetőkért. Csúnya, hideg havas eső esett egész úton. Csajágról már meg lehetett látni, hogy ég Lepsény és Kajár, az egész vidéket megvilágította. Az úton egy katonával találkoztunk, azt mondta, oda ne menjünk, mert ott már oroszok vannak. Az alhadnagy úr azt mondta, hogy csak előre. Így, ha nem is nagy lelkesedéssel, de mentünk előre. Ahogy oda értünk, egy német tigris épp

akkor vontatta ki a mi aknavetőköt az országútra. Még egy vetőköt sikerült kivontatniuk, de kettő ott maradt, mert egyre lőttek, és oda-oda verettek egy-egy lövést. Kilenc órára értem vissza Berhidára, egészen átázva.

Másnap összeállították az üteget, megállapították a létszámot. 135 főből 35 maradt, a többieket elosztották hat vetőhöz, és elindultunk Nádasdladány, Jenő, Tés és Fülén a fák alatt foglaltunk el tüzelőállást. Soha nem tapasztalt sárban, ami félszázig ért, kellett előrenyomulni. Mire odaértünk, meg eleredt az eső. Egyet lőttünk csak, és újra tüzelőállást kellett foglalnunk a sártengerben. Alighogy elhagytuk állásainkat, az orosz tüzéség azonnal tűzzel árasztotta el.

Ott áztunk-fáztunk, kint a szabadban kellett volna hálnunk, de a parancs ellenére is az életösztön bevitt bennünket egy istállóba, meleg helyre és ott aludtunk. Reggel hatkor ébredtünk, de sajnos az ütegünk 2 órakor tovább ment.

Halotti leltár:

Somogyi Géza őrv.

1 db Omega zsebóra

2 db zsebkendő

1 db zsebkés

1 db zsoldkönyv

1 db levéltárca 310 P -vel

1 db pénztárca 8 P. 6 f -rel

kis kulcs

3 csomag cukor

1 db nadrágszűj

1 db ceruza

1 db kanál villa

1 db sebkötöző csomag

Répánszky György tiz.

Handwritten document in Latin script, likely a deed or contract. The text is dense and written in a cursive hand. A large, stylized initial 'A' is visible on the left side, possibly marking the start of a section or a signature. The document appears to be a legal record, consistent with the caption's description of a purchase agreement.

Flaskár András és Darabos Gergely 1702. évi adásvételi szerződése a Savanyúvíz melletti arácsi birtok megvásárlásáról

Flaskár András és Demkovics Miksa 1718. évi adásvételi szerződése a Savanyúvíz melletti arácsi birtok és fürdőház eladásáról